

TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİNİN BÖLGESEL PROFİLİ

C. Erdem HEPAKTAN*
Serkan ÇINAR**

Özet

Küreselleşen dünyanın en önemli özelliklerinden birisi, uluslararası ticarettir. Son zamanlarda ulaşım teknolojisi ve internet gibi haberleşme teknolojilerinde ortaya çıkan gelişmelerle ithalat ve ihracat önemli ölçüde genişlemiştir. Ülkeler, gerek maliyet avantajından gerekse kalite farklılıklarından dolayı dış ticaret yapmaktadırlar. Ülkelerin dış ticaretinin artış nedenlerinden birisi, bölgesel yönden yüksek dış ticaret olanaklarına sahip olmalarıdır. Bu çalışmada, Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesi 2001-2009 yılları arasında incelenmiştir. Granger nedensellik testi, 2001-2009 yılları arası ihracat ve ithalat verilerine uygulanmıştır. Diğer taraftan bu çalışmada, Türkiye'nin 81 ilindeki ithalatçı ve ihracatçı firma sayıları belirtilerek, söz konusu firmaların yapmış oldukları ithalat ve ihracat değerleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Dış Ticaret, Bölgesel Kalkınma, Granger Nedensellik Testi*

THE REGIONAL PROFILE OF TURKEY’S FOREIGN TRADE

Abstract

One of the distinctive feature of global world is international trade. The recent developments in transportation technology and communication technology like internet augmented import and export values on a large scale. Countries around the world makes foreign trade whether cost advantage or or quality differences in goods and duties. One of the reason countries' foreign trade's augment is to have foreign trade possibilities in regional side. In this study, Turkey's seven regions have been analysed between 2001 and 2009. Granger causality test have been used import and export datas between 2001 and 2009. On the other hand how many importer and exporter firms are in Turkey's 81 cities of seven regions has

* Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi, erdem.hepaktan@bayar.edu.tr

** Celal Bayar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi, serkan.cinar@bayar.edu.tr

been shown in this study. Furthermore these firms' import and export values have been analysed.

Key Words: Foreign Trade, Regional Development, Granger Casuality Test

Giriş

Günümüzde ülkelerin ticaret yapmalarını gerektiren en temel neden, ülkelerin mal ve hizmet üretimlerinin yetersiz olmasıdır. Bilinmektedir ki, doğal kaynakların yeryüzüne dağılımı dengeli bir şekilde gerçekleşmemiştir. Doğal kaynaklar açısından zengin ülkeler, söz konusu ürün fazlalarını ihracata ayırırlarken, iç üretimle ihtiyacını karşılayamayan bir ülkenin ihtiyaç duyduğu bir ürünü elde etmesinin tek yolu ise ithalattır. Üretim tekniklerinin bilinmemesi ya da bunları üretecek beceriye sahip insan gücünün bulunmaması, dış ticareti zorunlu kılan bir başka etkidir. Az gelişmiş ülkeler, zorunlu tüketim maddeleri açığını gidermek ve kalkınmalarının gerektirdiği makine ve donanımı elde edebilmek için sanayileşmiş ülkelerden ithalatta bulunmak zorundadırlar.

Dış ticaretin yapılmasının diğer bir nedeni de, uluslararası üretim maliyetlerinde görülen farklılıklardır. Kimi ülkeler, belirli malları üretmede diğerlerinden daha etkindir ve söz konusu malları daha ucuza üretirler. Ülkeler, ucuza ürettikleri malları yurtdışına satar, pahalı ürettiklerini de yurtdışından alırlar. Böylece ülkeler, ucuza ürettikleri ürünlerde uzmanlaşıp kaynakları etkin şekilde kullanabilirler. İnsanların tüketim alanlarındaki zevkleri de, her zaman birbirine uymaz. Bazıları, ürünün bir türünü tercih ederken, başkaları diğer türünü tercih edecektir. Bu tercih farklılığı, ürünlerin farklı olmasına yol açarak ülkelerin dış ticaret yapmasına neden olmaktadır.

Endüstrilerarası yaklaşım açısından bir ülkenin ithalat yapmasının nedeni, ülke ekonomisindeki endüstrilerarası bağlanışmanın, yani sektörlerin ileriye ve geriye doğru bağlantı etkilerinin zayıf olmasıdır. Endüstrilerden herhangi birinin bir birimlik çıktı üretebilmek için ihtiyaç duyduğu ara girdileri ülke içerisinde sağlayabilecek endüstriler yeterli değil ise, milli ekonominin kendi içerisinde sağlayacağı geriye bağlantılar, yurtdışındaki ilgili endüstrilere kayacaktır¹.

Son yıllarda, teknoloji-bilgi yoğun mal ve hizmetlerin, yüksek katma değerli mal ve hizmetlerin, özgün tasarımların, elektronik ağların, uluslararası kuruluşların ve şirket birleşmelerinin önemi artmaktadır. Dış ticaretin geliştirilmesi, rekabet gücünün artırılmasıyla birlikte gerçekleştiği zaman, ülke açısından sağlıklı bir ekonomik yapının oluşmasına yardımcı olacaktır. Bu gelişimin ardında ise, siyasi irade bulunmaktadır. Bu irade, alınan kararların uygulanmasını da zorunlu kılmaktadır.

24 Ocak 1980 İstikrar Kararları ile Türkiye'nin dış ticaret yapısında yaşanan en önemli değişiklik, ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinin terk

¹ Halil Çivi - Mesut Çakır, "Türkiye'de İmalat Sanayi'nin Dışa Bağımlılığı", **Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1, s.1-9.

edilerek yerine ihracata yönelik sanayileşme stratejisini benimseyen bir ekonomi politikasının uygulamaya konulmuş olmasıdır. Söz konusu ekonomi politikası çerçevesinde dış ticareti ilgilendiren en önemli konu, sabit kur sistemi ve katlı kur uygulamalarına dayanan döviz kuru politikalarından vazgeçilerek esnek kur politikasının uygulanmasına geçilmesidir. 1980’li yılların sonunda Türkiye’de döviz ithalinin serbest bırakılması ve 1980 sonrası dönemde ihracatı teşvik politikalarının uygulanması, kaynakları ihracata yönleltmek amacıyla yapılan önemli uygulamalardır. 24 Ocak 1980 İstikrar Kararları kapsamında, ithalat rejimi de kademeli şekilde serbestleştirilmiştir. İthalatı izne bağlı mal sayısı 1980’li yıllar boyunca azaltılmış, 1990 yılı ithalat rejimi ile birlikte, ithali yasak mallar dışında ithali izne bağlı hiçbir mal kalmamıştır. Ayrıca ithalat teminatları, gümrük, vergi ve fonlar da tamamen kaldırılmıştır.

Bir ülkenin dış ticaret sistemini etkileyen önemli unsurlardan birisi de yaşanan krizlerdir. 1994 yılında yaşanan finansal kriz ve ardından uygulamaya konulan 5 Nisan Kararlarının, dış ticaret üzerinde önemli etkileri olmuştur. Kriz sonrasında yapılan yüksek oranlı devalüasyon ve iç talebi kısımaya yönelik alınan tedbirler sonucunda ihracat, ciddi miktarda artış göstermiş ve GSMH içerisindeki payı, %19,8 gibi rekor bir düzeye ulaşmıştır. İhracatta yaşanan artışta, söz konusu faktörlerin etkisinin yanı sıra, dış talepte yaşanan olumlu konjonktürün de etkisi olmuştur. İhracattaki bu gelişmenin yanında, ithalatın ekonomide yaşanan daralmaya bağlı olarak yüksek oranda azalması, ihracatın ithalatı karşılama oranının 1994 yılında %77,8’e yükselmesini sağlamıştır. Ancak 1995 yılından itibaren uygulanan reel döviz kuru politikasının etkisi ve ekonominin canlanma sürecine girmesi, ithalatı teşvik etmiş ve ithalat artışı hızlanmıştır. İhracatın GSMH içerisindeki payı, 1995-1997 döneminde fazla artış göstermezken, ithalatın GSMH içerisindeki payı ise, yüksek oranda artmıştır. Söz konusu gelişmeye bağlı olarak bu dönemde, ihracatın ithalatı karşılama oranı azalmış ve dış ticaret açığı büyümüştür. 2000’li yıllara gelindiğinde ise, ihracatın ithalatı karşılama oranında bir azalma görülmesine rağmen, 2006 yılından itibaren günümüze değin bir artış trendine girilmiştir. Ve söz konusu oran, 2009 yılında %78,7 gibi oldukça yüksek bir düzeye yükselmiştir.

Tablo-1: Türkiye’nin 1980-2009 Dönemi İhracatının İthalatını Karşılama Oranı

Yıllar	(X/M)	Yıllar	(X/M)	Yıllar	(X/M)
1980	36,8	1990	58,1	2000	51,0
1981	52,6	1991	64,6	2001	75,7
1982	65,0	1992	64,3	2002	69,9
1983	62,0	1993	52,1	2003	68,1
1984	66,3	1994	77,8	2004	64,7
1985	70,2	1995	60,6	2005	62,9
1986	67,1	1996	53,2	2006	61,3
1987	72,0	1997	54,1	2007	63,0
1988	81,4	1998	58,7	2008	65,4
1989	73,6	1999	65,4	2009	78,7

Kaynak: TÜİK Verilerinde yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Çalışmada, Türkiye'nin iller bazında, dış ticaret, gayri safi yurtiçi hasılası ve kamu yatırımları değerleri incelenen konulardır. Söz konusu değişkenlere ilişkin, bölgeler bazında derlenen değerler, daha sonra iller açısından değerlendirilmektedir.

1. Bölgesel Anlamda Türkiye'nin Dış Ticareti

Türkiye'nin 1980 sonrası dışa açılma süreciyle birlikte, GSMH büyümesinin başlıca belirleyicisi olan ihracat, ithalat artışını da beraberinde getirmiştir. Günümüzde uluslararası mal ve hizmet ticaretinde hızlı bir artış yaşanmaktadır. Bunun nedenlerinden birisi, özellikle bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler dolayısıyla dış ticarete konu olan malların hizmet kapsamının artışı iken; diğer bir nedeni de, yeni hizmetlerin uluslararası ticarete konu olmasıdır². Bu artışın temelinde, bölgesel açıdan dış ticaret şirketlerinin artışı yer almaktadır. Bölgesel anlamda, Türkiye'nin dış ticaretini ihracat ve ithalat kapsamında, firma sayıları ve dış ticaret değerleri olarak incelemek mümkündür.

1.1. Türkiye'de İhracatın Bölgesel Analizi

Türkiye'de 1990'lara gelindiğinde, dış ticaretteki model arayışları, ihracata verilen teşviklerin azaltılması ve bunun sonucu olarak dış ticaret sermaye şirketlerine olan ilginin giderek azalması, öncelikle Türkiye ekonomisinin dinamik gücü olan KOBİ'ler (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) arasında yeni model arayışlarını beraberinde getirmiştir. Bölgesel açıdan farklı sektörlerdeki işletmelerin sorunlarının da farklı olması, KOBİ'lerin birleşerek yeniden yapılanmalarını ve güçlenebilmelerini imkansız hale getirmiştir. Bu tip sorunlar, 1990'ların ortalarında sektörel dış ticaret şirketleri modelini gündeme getirmiştir. Aynı sektörde çalışan işletmelerin birlikteliği daha kolay olmuş ve kısa sürede birçok sektör aynı yapılanmaya giderek bölgesel temelde dış ticaret hacminin artışını beraberinde getirmişlerdir³.

² Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, İstanbul, Güzem Can Yayınları, 2007, s.803.

³ Mehmet Melemen, **Sektörel Dış Ticaret Şirketleri**, Türkmen Kitabevi, 2001, s.2.

Tablo-2: 2001-2009 Döneminde Türkiye’deki İhracatçı Firmaların ve İhracatın Bölgelere Göre Dağılımı

BÖLGELER	2001 ılı İhracatçı Firma Sayısı	2001 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2002 ılı İhracatçı Firma Sayısı	2002 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2003Yılı İhracatçı Firma Sayısı	2003 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2004Yılı İhracatçı Firma Sayısı	2004 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2005 Yılı İhracatçı Firma Sayısı	2005 Yılı İhracatı (Milyon\$)
Akdeniz	1.882	1.477	2.082	1.486	2.327	2.086	2.531	2.740	2.847	3.037
Doğu Anadolu	348	123	296	157	397	225	518	348	606	575
Ege	3.803	3.825	4.216	4.112	4.784	5.193	5.277	6.423	5.442	7.325
Güneydoğu Anadolu	696	684	719	666	844	943	966	1.457	1.129	1.986
İç Anadolu	2.810	2.305	3.080	2.254	3.425	2.927	3.964	3.516	4.378	4.191
Karadeniz	707	642	756	750	820	872	792	1.418	852	2.086
Marmara	18.663	22.278	20.570	26.635	22.990	35007	25.384	47.265	26.884	54.277
Toplam	28.909	31.334	31.719	36.059	35.587	47.253	39.432	63.167	42.138	73.476
BÖLGELER	2006 ılı İhracatçı Firma Sayısı	2006 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2007 ılı İhracatçı Firma Sayısı	2007 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2008 ılı İhracatçı Firma Sayısı	2008 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2009 Yılı İhracatçı Firma Sayısı	2009 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2010 Yılı (10Aylık) İhracatçı Firma Sayısı	2010 Yılı (10Aylık) İhracatı (Milyon\$)
Akdeniz	2.989	3.537	3.237	4.410	3.294	5.558	3.398	4.866	3.317	4.619
Doğu Anadolu	638	621	586	835	653	1.080	788	1.460	771	1.185
Ege	5.635	8.560	6.199	10.365	5.825	12.288	5.640	9.650	5.527	8.964
Güneydoğu Anadolu	1.203	2.205	1.267	2.980	1.349	3.990	1.522	3.832	1.510	3.651
İç Anadolu	4.603	5.429	5.026	6.847	5.318	8.444	5.570	7.558	5.369	7.269
Karadeniz	853	1.971	1.011	2.512	1.109	3.332	1.122	2.405	1.037	2.281
Marmara	28.238	63.212	30.939	79.323	30.595	97.337	30.549	72.171	29.635	64.741
Toplam	44.159	85.535	48.265	107.272	48.143	132.027	48.589	102.142	47.166	92.709

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>, <http://www.dpt.gov.tr>, <http://www.tcmb.gov.tr>, <http://www.dtm.gov.tr> verileri ile tarafımızdan hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 25.12.2010)

Türkiye’deki ihracatçı firma sayılarının ve gerçekleştirdikleri ihracat değerlerinin, bölgelere göre dağılımının düzenlendiği Tablo-2’deki değerlere göre en ihracatçı bölge, Marmara Bölgesi’dir. 2009 yılında Marmara bölgesindeki ihracatçı firma sayısı, en yakın rakibi olan Ege Bölgesinin yaklaşık beş katı olarak 30.549’dur. Bir önceki yıl olan 2008 yılına göre Marmara Bölgesi’ndeki firma sayısı, yaklaşık %0,92 oranında artış kaydetmiştir. İhracatçı firma sayısı bakımından ikinci büyük bölge olan Ege Bölgesi’nde ise ihracatçı firma sayısı, Marmara Bölgesi’nin bir hayli gerisinde kalarak 5.640 olarak tespit edilmiştir. Ege Bölgesindeki ihracatçı firma sayıları dikkate alındığında, 2007 yılında en üst seviyeye ulaşan ihracatçı firma sayısında, 2008 ve 2009 yıllarındaki gerileme dikkat çekmektedir. İhracatçı firmalar sayısına göre sıralanan diğer bölgeler ise sırasıyla; İç Anadolu Bölgesi, Akdeniz Bölgesi, Güney Doğu Anadolu Bölgesi, Karadeniz Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi’dir. Türkiye’de bölgesel kapsamda, ihracatçı firma sayısı açısından en az firmaya sahip olan bölge, Doğu Anadolu Bölgesidir. Bu bölgede, 2009 yılında faaliyette olan ihracatçı firma sayısı, 788 ile Türkiye genelinin sadece %1,62’sini oluşturmaktadır. 2009 yılında ihracatçı firma sayısındaki en yüksek artış, %20,67 ile Doğu Anadolu Bölgesinde gerçekleşirken, bu bölgeyi %12,82 artış ile Güney Doğu Anadolu Bölgesi, %4,73 artış ile İç Anadolu Bölgesi, %3,15 artış ile Akdeniz Bölgesi ve %1,17 artış ile Karadeniz Bölgesi izlemektedir. 2009 yılında Ege Bölgesi’nde ihracatçı firma sayısında %3,17 oranında, Marmara Bölgesi’nde ihracatçı firma sayısında ise %0,15 oranında bir azalma gerçekleşmiştir.

Tablo-2’ye göre, Marmara Bölgesi’nin 2009 yılında gerçekleştirmiş olduğu ihracat değeri yaklaşık 72 Milyar Dolar’dır. Bu rakam, Türkiye’nin 102 Milyar Dolarlık toplam ihracatının, yaklaşık %70’ini oluşturmaktadır. Bu durum da, Marmara Bölgesi’nin, dış ticaret açısından, Türkiye için ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Marmara Bölgesi’ni yaklaşık 9,6 Milyar Dolarlık ihracat değeriyle Ege Bölgesi izlemektedir. Daha sonra, İç Anadolu Bölgesi 7,5

Milyar Dolarlık ihracat değeriyle gelmektedir. Akdeniz Bölgesi, 4,8 Milyar Dolarlık ihracat değeri ile dördüncü sırada yer almaktadır. Sıralamada daha sonra gelen bölgeler ise sırasıyla, yaklaşık 3,8 Milyar Dolarlık ihracat değeri ile Güney Doğu Anadolu Bölgesi, yaklaşık 2,6 Milyar Dolarlık ihracat değeri ile Karadeniz Bölgesi'dir. Doğu Anadolu Bölgesi ise, yaklaşık 1,4 Milyar Dolarlık ihracat değeri ile son sırada yer almaktadır. 2009 yılına ilişkin toplam bu değerler, 2001 yılı için geçerli olan değerlerin üç katından fazladır. 2001 yılından itibaren söz konusu değerler, her geçen yıl bir önceki yıla göre sürekli olarak artmaktadır. Ancak, 2009 yılındaki ihracat değerleri, 2008 yılı ihracat değerleri ile bölgesel açıdan karşılaştırıldığında, Doğu Anadolu Bölgesi dışında kalan tüm bölgelerde, ihracatın azaldığı görülmektedir. İhracatın tüm bölgelerde gerileme gösterdiği bu dönemde, tek artış gösteren bölge olan Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki artış, %35 ile çok dikkat çekici bir rakamı oluşturmaktadır.

Türkiye'nin son yıllarda ihracatçı firma sayısı, sürekli artarak 2009 yılında 48.589'e ulaşmıştır. Ancak, Tablo-2'de dikkat çeken nokta, Türkiye genelinde ihracatçı firma sayısı bir önceki yıla göre %0,9 oranında artış gösterirken, ihracat değeri bir önceki yıla göre %22,6 oranında azalmıştır. İhracattaki bu azalmaya karşın, Doğu Anadolu Bölgesi ihracatını %35 gibi çok dikkat çekici bir oranda arttırmıştır.

Tablo-3 : 2001-2009 Döneminde Türkiye'nin İhracatının ve İhracatçı Firmalarının İllere Göre Dağılımı

İLLER	2001 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2001 Yılı İhracatçı Firma Sayısı	2002 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2002 Yılı İhracatçı Firma Sayısı	2003 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2003 Yılı İhracatçı Firma Sayısı	2004 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2004 Yılı İhracatçı Firma Sayısı	2005 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2005 Yılı İhracatçı Firma Sayısı
ADANA	425.102	391	461.040	417	565.281	486	816.249	566	883.833	659
ADYAMAN	5.165	6	8.097	8	12.079	12	20.978	14	22.207	17
AFYON	49.597	98	55.184	106	71.057	125	89.817	146	110.393	176
AĞRI	3.112	28	3.153	23	8.165	27	21.073	44	28.219	43
AKSARAY	8.183	35	9.949	38	10.396	41	20.578	38	21.258	48
AMASYA	877	11	1.312	10	5.097	18	12.136	20	17.758	21
ANKARA	1.629.845	1.640	1.515.106	1.783	1.979.820	2.005	2.227.510	2.359	2.645.499	2.603
ANTALYA	136.520	335	165.989	413	324.990	486	457.829	553	396.315	589
ARDAHAN	254	3	218	1	178	4	255	3	298	4
ARTVIN	4.221	31	8.286	44	10.837	46	13.092	43	24.590	42
AYDIN	126.935	166	156.508	171	188.345	230	253.152	226	307.667	237
BALIKESİR	79.067	122	90.166	145	121.156	169	157.559	177	228.333	203
BARTIN	1.082	6	739	15	4.709	12	3.064	18	2.553	24
BATMAN	964	5	600	12	3.006	16	15.518	29	44.434	34
BAYBURT	252	2	178	1	140	2	1.076	4	895	3
BİLECİK	8.973	20	12.985	23	19.109	29	27.595	35	33.916	35
BİNGÖL	47	2	28	4	326	4	432	5	222	7
BİTLİS	108	2	235	3	1.210	3	1.167	6	2.899	9
BOLU	8.507	28	7.866	32	9.843	35	14.064	33	22.635	42
BURDUR	12.080	36	15.575	35	20.896	46	29.241	54	46.125	62
BURSA	2.980.868	1.518	3.456.516	1.720	4.354.024	1.964	5.421.397	2.223	5.732.086	2.374
ÇANAKKALE	39.527	46	52.616	46	62.700	57	68.561	60	62.470	63
ÇANKIRI	1.113	9	1.179	8	917	5	1.114	8	3.456	12
ÇORUM	25.687	55	26.300	55	24.024	62	34.385	67	54.992	81
DENİZLİ	552.022	463	680.541	502	866.083	570	1.196.291	636	1.413.355	689
DIYARBAKIR	7.895	18	6.811	17	11.960	32	34.725	56	57.349	83
DÜZCE	26.902	57	83.325	61	49.186	65	55.869	72	41.759	76
EDİRNE	9.303	62	15.643	88	13.079	116	21.555	97	27.549	87
ELAZIĞ	7.429	20	24.328	20	34.254	29	13.363	34	48.280	42
ERZİNCAN	560	5	364	5	886	5	361	4	982	4
ERZURUM	7.065	32	7.070	26	9.854	24	14.171	35	20.896	34
EŞKİSEHİR	145.444	148	151.065	159	179.607	168	214.078	195	268.761	218
GAZİANTEP	599.598	537	619.536	578	866.153	639	1.295.292	713	1.652.554	821
GİRESUN	56.436	28	64.659	33	61.063	67	69.115	26	117.225	27
GÜMÜŞHANE	10	1	23	1	232	4	119	4	42	2
HAKKARİ	3.923	20	4.850	16	7.924	32	17.389	49	42.752	70
HATAY (ANTAKYA)	353.497	421	349.548	490	462.282	488	654.914	519	745.358	570
İĞDIR	20.998	71	21.505	55	26.689	53	35.628	52	41.390	47
İSPARTA	46.369	57	57.576	63	70.027	70	79.147	68	81.343	74

İÇEL (MERSİN)	369.528	515	319.972	525	497.254	591	507.192	598	620.739	702
İSTANBUL	17.848.389	16.066	20.970.063	17.588	27.599.988	19.662	36.834.410	21.679	41.716.339	22.896
İZMİR	2.740.576	2.681	2.777.767	3.333	3.473.936	3.639	4.110.487	3.717	4.645.381	3.844
K.MARAS	129.768	112	110.305	119	138.732	134	205.874	152	229.108	158
KARABÜK	10.000	13	9.757	15	15.623	16	13.022	17	9.187	14
KARAMAN	33.982	42	36.009	43	49.674	45	57.875	49	63.028	53
KARS	1.590	6	807	7	2.358	7	3.277	5	2.694	5
KASTAMONU	16.245	12	20.199	13	18.960	8	28.877	8	53.887	8
KAYSERİ	319.191	338	351.569	387	465.104	458	639.617	533	702.969	579
KIRIKKALE	1.131	7	1.323	11	1.726	13	2.227	12	2.095	10
KIRKLARELİ	24.136	40	32.344	45	38.368	39	43.819	38	39.005	35
KİRŞEHİR	13.088	17	15.217	18	13.473	18	16.347	18	23.527	22
KİLİS	4.107	9	2.486	11	2.814	11	3.202	7	4.496	15
KOCAELİ (İZMİT)	891.345	436	1.268.868	507	1.589.870	555	2.187.294	632	3.328.344	675
KONYA	107.612	462	129.959	520	179.039	558	275.556	627	419.985	679
KÜTAHYA	37.955	39	42.622	43	60.669	57	84.963	61	92.532	53
MALATYA	55.292	80	71.618	59	89.738	74	127.124	97	121.620	114
MANİSA	247.007	162	311.945	176	412.158	200	526.213	239	568.812	244
MARDİN	60.432	77	23.405	58	39.282	95	73.330	98	171.436	99
MUĞLA	24.752	95	39.624	133	58.541	163	79.835	196	95.764	175
MUŞ	37	2	70	3	0	0	0	0	41	1
NEVŞEHİR	6.097	40	7.540	39	8.787	49	10.545	54	12.826	62
NİĞDE	24.340	11	19.363	12	25.488	11	28.990	11	27.546	19
ORDU	142.773	65	110.499	52	118.645	57	268.999	43	353.286	46
OSMANIYE	147	6	698	9	1.111	15	889	14	1.540	18
RİZE	68.326	78	89.385	70	95.748	63	126.200	68	159.172	70
SAKARYA (ADAPAZARI)	147.899	157	428.029	190	843.017	186	2.093.254	219	2.712.960	243
SAMSUN	38.273	99	37.715	119	55.696	117	108.817	136	118.872	161
ŞİRT	351	5	360	5	664	6	2.465	9	5.785	8
SİNOP	1.964	16	3.729	15	3.608	13	8.355	10	11.293	12
SİVAS	5.116	29	8.463	27	9.647	25	12.866	33	19.447	39
ŞİRİNAĞ	9.921	57	21.172	52	40.372	113	106.133	135	250.740	177
TEKİRDAĞ	239.074	160	298.731	172	347.296	171	365.354	183	369.256	218
TOKAT	3.514	13	5.747	22	6.665	28	7.158	28	8.209	32
TRABZON	206.408	152	234.075	164	329.833	168	560.096	154	965.882	144
TUNCELİ	0	0	0	0	0	0	0	0	85	2
USAK	46.367	99	47.284	106	61.760	106	83.175	134	94.591	151
YANIK	1.742	20	1.427	22	2.839	22	7.462	49	13.415	47
YALOVA	9.170	36	16.251	46	20.036	42	24.799	41	24.925	55
YOZGAT	9.421	32	6.157	35	9.066	29	12.004	28	8.435	32
ZONGULDAK	30.413	40	31.899	34	53.438	39	89.939	41	116.856	47
BİLİNMEYEN	-	-	10.916	-	4.028	-	4.558	-	3.258	-
TOPLAM	31.334.216	28.909	36.059.089	31.719	47.252.836	35.587	63.074.818	39.420	73.472.289	42.136
İLLER	2006 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2006 Yılı İhracatçı Firma Sayısı	2007 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2007 Yılı İhracatçı Firma Sayısı	2008 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2008 Yılı İhracatçı Firma Sayısı	2009 Yılı İhracatı (Milyon\$)	2009 Yılı İhracatçı Firma Sayısı	2010 Yılı (10 Aylık) İhracatı (Milyon\$)	2010 Yılı (10 Aylık) İhracatçı Firma Sayısı
ADANA	958.987	737	1.166.028	800	1.304.024	812	1.135.887	842	1.085.681	793
ADYAMAN	24.336	18	29.346	26	59.103	31	58.091	35	57.200	32
AFYON	149.414	178	193.705	199	237.839	201	208.636	213	177.753	204
AĞRI	26.113	38	28.101	45	50.687	44	44.339	43	62.247	52
AKSARAY	23.411	45	43.140	58	69.250	57	56.620	62	48.256	54
AMASYA	8.947	27	22.235	25	26.062	25	21.629	32	41.034	29
ANKARA	3.596.924	2.734	4.240.969	2.952	5.361.209	3.225	4.911.248	3.340	4.666.148	3.149
ANTALYA	437.115	592	650.609	684	724.563	711	655.414	714	695.391	731
ARDAHAN	168	6	0	0	1.359	3	1.882	3	2.791	2
ARTVİN	27.477	46	60.354	66	91.620	76	54.987	87	50.602	84
AYDIN	351.636	226	465.523	278	547.779	237	424.471	248	453.308	236
BALIKESİR	228.211	190	316.571	192	346.149	192	364.949	209	310.160	188
BARTIN	2.915	19	4.055	27	9.632	23	14.659	29	13.119	22
BATMAN	17.991	29	40.729	31	12.737	23	16.198	29	15.782	34
BAYBURT	610	3	1.119	2	267	4	177	2	606	1
BİLEÇİK	45.013	37	54.630	44	48.236	44	32.692	41	38.279	38
BİNGÖL	351	5	951	9	665	4	1.478	4	5.471	6
BİTLİS	1.887	7	6.183	5	5.337	5	3.001	4	3.360	8
BOLU	25.155	43	33.877	53	47.013	66	45.743	59	43.373	50
BURDUR	53.719	66	90.701	71	189.524	71	161.563	77	162.153	84
BURSA	7.350.590	2.572	9.075.663	2.939	11.113.948	2.804	9.056.713	2.898	8.812.954	2.768
ÇANAKKALE	102.590	54	96.990	72	156.637	63	85.968	71	109.085	54
ÇANKIRI	4.313	14	6.074	10	14.155	12	18.303	18	18.154	14
ÇORUM	61.395	72	80.551	95	112.353	103	99.026	109	95.178	104
DENİZLİ	1.635.422	724	2.010.063	780	2.196.710	732	1.587.500	757	1.729.701	728
DIYARBAKIR	66.877	84	83.699	64	92.091	84	115.388	105	133.162	114
DÜZCE	37.258	72	54.682	94	90.254	84	64.342	85	54.378	85
EDİRNE	41.595	84	93.857	90	103.431	84	93.267	82	65.795	77
ELAZIĞ	68.265	55	57.928	53	45.260	51	30.015	62	32.668	60
ERZINCAN	583	5	1.177	5	5.647	10	9.759	11	820	6
ERZURUM	20.546	28	27.190	27	34.105	29	24.363	37	34.291	40
ESKİŞEHİR	352.089	224	507.089	243	611.317	241	557.848	243	512.727	239
GAZİANTEP	1.857.722	857	2.447.656	931	3.237.061	976	2.952.993	1.046	2.800.329	1.013
GİRESUN	102.885	29	100.448	27	113.248	30	101.741	31	110.038	31
GÜMÜŞHANE	9	1	140	4	8	1	112	3	340	2

HAKKARI	67.474	80	178.962	59	203.373	74	399.111	122	239.426	106
HATAY (ANTAKYA)	933.919	597	1.199.654	649	1.762.181	667	1.417.802	659	1.319.305	629
İĞDIR	54.500	61	68.582	57	86.497	66	79.642	86	85.294	98
İSPARTA	82.604	74	93.682	76	88.022	78	74.675	82	104.289	79
İÇEL (MERSİN)	775.076	723	892.530	748	1.075.867	731	1.048.626	774	930.334	747
İSTANBUL	47.012.604	23.942	59.645.232	26.067	73.503.523	25.804	55.539.993	25.589	43.616.403	24.910
İZMİR	5.448.572	3.844	6.431.020	4.204	7.823.319	3.923	6.118.729	3.697	5.439.556	3.673
K.MARAS	286.321	167	325.518	164	379.376	177	430.775	185	428.848	190
KARABÜK	13.915	16	17.567	20	30.299	19	58.064	22	172.873	22
KARAMAN	89.532	52	126.677	54	158.382	63	145.701	86	134.575	78
KARS	1.945	8	57.363	6	344	3	236	5	112	3
KASTAMONU	59.381	10	114.482	18	260.437	16	82.726	29	5.374	23
KAYSERİ	751.660	612	977.544	677	1.122.165	618	964.320	648	936.481	620
KIRIKKALE	1.759	10	2.852	9	9.071	17	6.060	18	22.081	20
KIRKLARELİ	30.856	43	35.832	50	64.386	57	68.620	67	76.456	54
KİRSEHİR	45.221	19	83.491	19	103.296	21	111.610	20	116.142	19
KİLİS	7.968	17	12.865	18	23.907	21	16.456	34	18.925	29
KOCAELİ (İZMİT)	4.929.636	780	5.860.399	888	8.468.835	927	4.577.506	970	7.497.960	947
KONYA	493.532	779	694.111	852	871.223	919	735.997	974	800.931	1.021
KÜTAHYA	89.837	61	89.216	61	114.374	74	101.774	65	94.289	64
MALATYA	151.417	108	180.604	119	255.607	119	221.155	141	209.998	135
MANİSA	655.596	280	867.461	317	1.018.691	304	911.957	323	2.715.600	304
MARDİN	191.294	124	317.444	127	434.210	139	549.972	177	444.246	189
MUĞLA	122.938	169	192.248	214	234.936	218	193.582	206	179.962	175
MUŞ	2.632	4	1.094	5	489	3	6.642	5	12.812	5
NEVŞEHİR	19.031	54	15.732	58	17.526	47	20.688	43	43.588	46
NİĞDE	36.554	17	40.798	19	45.537	22	36.321	36	37.372	30
ORDU	280.561	42	286.485	47	316.564	58	205.163	53	283.450	49
OSMANIYE	1.320	16	2.737	27	6.821	26	9.753	31	34.684	35
RİZE	273.647	64	371.934	69	345.150	62	259.798	66	266.713	76
SAKARYA (ADAPAZARI)	2.981.394	218	3.522.655	254	2.912.889	262	1.722.375	261	1.387.819	259
SAMSUN	158.329	150	218.370	174	459.818	210	304.163	209	224.978	184
SİİRT	1.010	6	4.009	8	914	4	921	7	7.387	6
SİNOP	12.288	14	17.899	10	16.444	13	20.129	19	19.140	12
SİVAS	21.701	47	35.294	48	43.682	52	37.394	53	46.451	54
S.ÜRFA	45.922	85	86.388	80	147.445	92	128.893	123	144.069	122
SIRNAC	210.283	176	265.202	152	382.885	207	607.255	220	494.829	208
TEKİRDAĞ	441.775	236	528.304	286	577.966	292	483.240	284	440.913	272
TOKAT	10.984	26	16.487	30	21.153	34	21.719	33	19.514	28
TRABZON	728.710	168	892.721	199	910.995	229	815.832	198	817.866	183
TUNCELİ	18	1	67	1	60	1	19	1	40	2
UŞAK	111.253	153	115.276	146	116.760	136	96.903	131	92.551	143
VAN	15.306	56	13.473	43	13.073	34	17.341	44	13.863	40
YALOVA	21.261	55	22.797	57	42.716	66	33.623	76	39.665	68
YOZGAT	8.953	23	22.121	27	9.330	24	9.362	29	5.312	25
ZONGULDAK	166.255	51	224.971	51	485.983	56	438.429	56	211.648	52
BİLİNMEYEN	5.411	-	9.565	-	1.400	-	555	1	32.395	1
TOPLAM	85.534.676	44.159	107.271.750	48.265	132.027.196	48.143	102.142.613	48.588	92.708.852	47.167

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>, <http://www.dpt.gov.tr>, <http://www.tcmb.gov.tr>, <http://www.dtm.gov.tr> verileri ile tarafımızdan hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 25.12.2010)

Türkiye'deki ihracatçı firmaların illere göre dağılımı, Tablo-3'te görülmektedir. İhracatçı firmaların dağılımında, ön plana çıkan iller sırasıyla; İstanbul, İzmir, Ankara ve Bursa'dır. Söz konusu illerin, 2009 yılı itibarıyla ihracatçı firma sayılarının toplam ihracatçı firma sayısına oranları; %52,6, %7,6, %6,8, %5,9'dur. Ve söz konusu dört ile ait ihracatçı firma sayıları toplamı, Türkiye genelindeki ihracatçı firma sayısı toplamının %73'ünü oluşturmaktadır.

2009 yılında ihracat değeri itibarıyla ilk sırada yer alan Marmara Bölgesi'nde, en yüksek paya sahip olan il, %54,3 pay ile İstanbul'dur. Türkiye'nin ihracatında, ön plana çıkan iller sırasıyla; İstanbul, Bursa, İzmir, Ankara, Kocaeli, Gaziantep, Sakarya ve Denizli'dir. Söz konusu illerin, 2009 yılı itibarıyla ihracat değerlerinin toplam ihracat değerleri içerisindeki payları; %54,3, %8,8, %6, %4,8, %4,5, %2,9, %1,7 ve %1,5'tir. Ve söz konusu illere ait ihracat toplamı, Türkiye genelindeki ihracatın %84,5'ini oluşturmaktadır. Söz konusu illerden Bursa, son yıllarda, özellikle otomotiv endüstrisinin uluslararası pazarlara entegre bir üretim üssü niteliğine sahip olmuştur. Bursa'da, fabrikalarda üretilen her 100 araçtan 80'i

ihraç edilmektedir. Ayrıca, tekstil ve konfeksiyon açısından da dünya sıralamasında başta gelen markaların tekstil ve hazır giyim üretiminin yaklaşık %60'ı Bursa'dan ihraç edilmektedir.

Bursa, Denizli, Gaziantep, Kayseri, Antalya ve Kocaeli, sanayi ve ticarete geçmişten gelen birikimlerinin de katkısıyla, Türkiye'nin ihracatında, önde gelen iller arasında yer almaktadırlar. Ayrıca, Konya, Samsun, Eskişehir ve Tekirdağ, son yıllarda ticaret hacimlerinde ciddi artışlar gerçekleştiren iller arasında yer almaktadır. 5084 sayılı Teşvik Kanunu'ndan yararlanan Aksaray, Düzce, Isparta, Karaman, Kütahya, İçel ve Edirne, son yıllarda gösterdikleri hızlı gelişmelerle dikkat çekmektedir. Gerek ihracat gerekse istihdam açısından hareketlilik gözlenen diğer iller ise, Giresun, Kastamonu, Bartın, Elazığ, Çanakkale, Kırıkkale ve Çorum'dur.

İllerin gerçekleştirdiği dış ticaret artışı, aynı zamanda gelirlerini de arttırmaktadır. 1987-2000 yılları arasında 81 il içerisinde Türkiye ortalamasının üzerinde gelirlerini arttırabilmiş sadece 23 il bulunmaktadır. Türkiye ortalamasının üzerinde büyüyen illerin toplam gelirler içerisindeki payı, 1987 yılında %41 iken, 2000 yılına gelindiğinde %47'ye yükselmiştir. Bu iller arasında ilk sırada; İstanbul, Antalya, Muğla, Gaziantep ve Denizli gelmektedir⁴.

1.2. Türkiye'de İthalatın Bölgesel Analizi

Küreselleşen dünyada bir ülkenin dış pazarlara açılması kadar doğal bir olay yoktur. Bu durumun kazanımları olabileceği gibi, kayıplarının olması da doğaldır. İşte bu noktada ülkeye gelir kazandıran ihracatın yanı sıra ithalatın incelenmesi de gerekmektedir. Tablo-4'te Türkiye'de bölgeler kapsamındaki ithalat rakamları görülmektedir.

⁴ Mahfi Eğilmez - Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2005, s.133.

Tablo-4: 2001-2009 Döneminde Türkiye’deki İthalatçı Firmaların ve İthalatın Bölgelere Göre Dağılımı

BÖLGELER	2001 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2001 Yılı İthalatı (Milyon\$)	2002 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2002 Yılı İthalatı (Milyon\$)	2003 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2003 Yılı İthalatı (Milyon\$)	2004 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2004 Yılı İthalatı (Milyon\$)	2005 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2005 Yılı İthalatı (Milyon\$)
Akdeniz	1.653	1.138	1.857	1.563	2.051	2.027	2.463	2.867	2.805	3.573
Doğu Anadolu	288	53	293	70	306	126	375	117	373	173
Ege	3.694	2.214	3.947	2.999	4.372	4.250	4.842	5.805	5.062	6.459
Güneydoğu Anadolu	885	553	965	762	1.098	1.152	1.296	1.514	1.269	1.885
İç Anadolu	4.538	6.070	4.741	7.248	5.121	7.728	5.937	8.845	6.383	11.985
Karadeniz	685	605	706	783	821	1.164	960	1.690	1.028	2.317
Marmara	25.328	30.766	26.533	38.129	29.561	52.894	32.186	76.702	34.367	90.382
Toplam	37.071	41.399	39.042	51.554	43.330	69.340	48.059	97.540	51.287	116.774
BÖLGELER	2006 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2006 Yılı İthalatı (Milyon\$)	2007 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2007 Yılı İthalatı (Milyon\$)	2008 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2008 Yılı İthalatı (Milyon\$)	2009 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2009 Yılı İthalatı (Milyon\$)	2010 Yılı (10 Aylık) İthalatçı Firma Sayısı	2010 Yılı (10 Aylık) İthalatı (Milyon\$)
Akdeniz	2.801	4.546	3.129	6.497	3.145	7.769	2.925	6.130	2.913	6.468
Doğu Anadolu	368	223	386	297	376	235	389	227	501	228
Ege	5.418	7.412	5.934	9.506	5.797	11.262	5.609	8.479	5.464	9.155
Güneydoğu Anadolu	1.238	2.128	1.461	2.629	1.395	3.186	1.348	2.437	1.410	3.109
İç Anadolu	6.771	16.176	7.391	19.586	7.350	26.365	7.153	18.877	7.175	17.517
Karadeniz	1.005	2.725	1.103	2.820	1.037	3.988	983	2.597	939	2.468
Marmara	36.164	106.364	39.498	128.729	38.684	149.158	36.694	102.181	36.585	108.876
Toplam	53.765	139.576	58.902	170.063	57.784	201.964	55.101	140.928	54.987	147.821

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>, <http://www.dpt.gov.tr>, <http://www.tcmb.gov.tr>, <http://www.dtm.gov.tr> verileri ile tarafımızdan hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 25.12.2010)

Tablo-4’te görüldüğü üzere, Türkiye genelinde ithalatçı firma sayısı açısından, ihracatçı firma sayılarında olduğu gibi, Marmara Bölgesi ilk sırada gelmektedir. Marmara Bölgesi, 2009 yılında 36.694 ithalatçı firmaya sahipken, ikinci sıradaki İç Anadolu Bölgesi 7.153 firma ile, ihracatçı firma sıralamasında ikinci sırada olan Ege Bölgesi’nin yerini almıştır. Ege Bölgesi, söz konusu yılda 5.609 firma ile üçüncü sırada yer alırken, Akdeniz Bölgesi 2.760 ithalatçı firma ile kendine dördüncü sırada yer bulmuştur. İhracatçı firmalarda olduğu gibi son üç bölge, ithalatçı firma sayılarında da aynıdır. Bu bölgeler sırasıyla; 1.348 firma ile Güney Doğu Anadolu Bölgesi, 983 firma ile Karadeniz Bölgesi ve 389 firma ile Doğu Anadolu Bölgesi’dir.

Türkiye’de, 2001 yılından 2009 yılına kadar geçen dönemde, ithalatçı firma sayılarında, ihracatçı firma sayılarında olduğu gibi ciddi oranlı artışlar gerçekleşmiştir. Burada dikkat çeken nokta, 2009 yılındaki ithalatçı firma sayılarının 2007 ve 2008 yılı rakamlarının gerisinde kalmış olmasıdır. 2009 yılında bir önceki yıla göre ithalatçı firma sayısında tüm bölgelerde bir azalma yaşanmıştır. İthalatçı firma sayısında, Akdeniz Bölgesi %7’lik azalışla ilk sırada yer alırken, onu sırasıyla; %5,2’lik azalışla Karadeniz Bölgesi, %5,1’lik azalışla Marmara Bölgesi, %3,5’luk azalışla Doğu Anadolu Bölgesi, %3,3’lük azalışla Güney Doğu Anadolu Bölgesi, %3,2’lik azalışla Ege Bölgesi ve %2,7’lik azalışla İç Anadolu Bölgesi izlemektedir.

Tablo-4’te görüldüğü gibi, Marmara Bölgesi’nin 2009 yılında gerçekleştirmiş olduğu ithalatın değeri, yaklaşık 102 Milyar Dolar’dır. Bu rakam, Türkiye’de bölgeler itibariyle en yüksek rakam olup Türkiye’nin toplam ithalatının yaklaşık %72,5’idir. Gerek ihracatta gerekse ithalatta Marmara Bölgesi’nin %70

düzeyinde bir orana sahip olması, Marmara Bölgesi'nin Türkiye'nin dış ticareti açısından ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Marmara Bölgesi'ni yaklaşık 18,8 Milyar Dolarlık ithalat değeriyle İç Anadolu Bölgesi izlemektedir. Ege Bölgesi, 8,4 Milyar Dolarlık ithalat değeriyle üçüncü sırada gelmektedir. Akdeniz Bölgesi 6,1 Milyar Dolar ile dördüncü sırada yer almaktadır. Sıralamada daha sonra gelen bölgeler ise sırasıyla, 2,6 Milyar Dolar ile Karadeniz Bölgesi, 2,4 Milyar Dolar ile Güney Doğu Anadolu Bölgesi, 0,2 Milyar Dolar ile Doğu Anadolu Bölgesidir. 2009 yılına ilişkin toplamda bu değerler, 2001 yılı için geçerli olan değerlerin üç katından fazladır. 2001 yılından itibaren söz konusu değerler, her geçen yıl bir önceki yıla göre sürekli olarak artmaktadır. Ancak, 2009 yılına ilişkin ithalat değerleri, 2008 yılı ithalat değerlerinin gerisindedir. Genel anlamda değerlendirilecek olursa, Türkiye'nin gerek ihracatında, gerekse ithalatında 2009 yılı değerleri, 2008 yılı değerlerinin gerisindedir. Buradaki ana neden, yaşanan 2008 Küresel krizinin, tüm dünya ülkelerini etkilediği gibi Türkiye'yi de etkilemiş olmasıdır. Dolayısıyla 2008 Küresel krizine bağlı olarak Türkiye'nin hem ihracatı hem de ithalatı, 2009 yılında gerileme göstermiş ve bu durum da bölgesel açıdan dış ticaret hacminin bir önceki yıla göre daralması sonucunu doğurmuştur.

Türkiye'deki ithalatçı firmaların iller bazındaki dağılımı ise, Tablo-5'te görülmektedir. İthalatçı firmaların dağılımında, ön plana çıkan iller sırasıyla; İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa'dır. Söz konusu illerin, 2009 yılı itibarıyla ithalatçı firma sayılarının toplam ithalatçı firma sayısına oranları; %58,5, %9,8, %7,3, %4,2'dir. Söz konusu dört ile ait ithalatçı firma sayıları toplamı, Türkiye genelindeki ithalatçı firma sayısı toplamının yaklaşık %80'ini oluşturmaktadır.

Tablo-5 : 2001-2009 Döneminde Türkiye'nin İthalatının ve İthalatçı Firmalarının İllere Göre Dağılımı

İLLER	2001 Yılı İthalatı (Milyon\$)	2001 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2002 Yılı İthalatı (Milyon\$)	2002 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2003 Yılı İthalatı (Milyon\$)	2003 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2004 Yılı İthalatı (Milyon\$)	2004 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2005 Yılı İthalatı (Milyon\$)	2005 Yılı İthalatçı Firma Sayısı
ADANA	533.474	461	618.770	493	844.900	550	1.125.065	645	1.265.050	700
ADIYAMAN	12.061	10	18.275	15	30.196	15	24.046	23	24.799	22
AFYON	19.844	59	17.415	75	18.629	85	28.435	116	19.934	97
AGRI	11.334	78	8.317	70	10.865	61	14.743	76	41.409	94
AKSARAY	4.995	26	6.964	28	9.165	35	18.689	46	25.647	55
AMASYA	2.352	18	4.044	20	6.199	16	10.899	22	10.007	22
ANKARA	5.477.180	3.588	6.484.899	3.618	6.710.305	3.865	7.286.132	4.377	10.230.042	4.806
ANTALYA	76.738	432	109.805	500	161.476	515	397.839	639	382.844	766
ARDAHAN	110	2	218	4	18	3	165	2	51	4
ARTVIN	26.595	49	25.918	37	39.409	41	56.557	45	47.752	49
AYDIN	49.011	102	52.896	99	61.889	115	75.323	131	129.597	161
BALIKESİR	91.724	120	95.286	131	120.261	165	145.877	221	177.784	201
BARTIN	1.993	8	3.900	15	6.176	17	7.154	23	9.820	22
BATMAN	32.315	21	7.146	13	3.564	14	6.241	27	6.978	22
BAYBURT	412	2	410	1	634	2	1.138	3	1.146	3
BİLECİK	22.158	30	30.609	25	34.014	29	35.821	34	47.587	35
BİNGÖL	411	4	94	3	218	2	8	1	70	2
BITLİS	139	2	1.933	3	177	4	472	6	769	8
BOLU	29.240	54	29.812	59	40.152	80	61.590	74	68.129	84
BURDUR	5.098	14	3.578	19	7.894	26	11.238	24	6.443	29
BURSA	2.115.777	1.335	2.580.337	1.490	3.392.500	1.734	4.891.593	1.937	5.235.651	2.124
ÇANAKKALE	10.087	45	10.348	38	22.920	42	36.073	46	29.909	58
ÇANKIRI	1.868	10	4.254	9	2.800	8	2.779	11	3.756	12
ÇORUM	9.828	55	10.233	52	14.599	63	31.247	84	22.434	86
DENİZLİ	221.714	383	319.344	438	476.042	519	489.713	533	720.875	513
DIYARBAKIR	13.393	31	7.333	35	12.547	44	10.880	56	16.247	72
DÜZCE	21.980	68	25.275	68	30.368	71	41.277	76	63.571	97
EDİRNE	20.815	51	33.993	69	31.376	74	55.581	89	88.808	105
ELAZIĞ	9.966	29	11.499	33	17.823	27	13.582	42	64.210	39
ERZİNCAN	682	10	839	6	19.068	10	13.804	15	4.973	12
ERZURUM	4.486	23	7.496	19	9.435	27	6.427	28	10.263	28
ESKİŞEHİR	135.249	152	137.510	173	211.040	192	271.327	216	262.820	235
GAZİANTEP	440.593	542	658.227	661	1.000.182	738	1.332.130	853	1.686.155	848

C. Erdem HEPAKTAN * Serkan ÇINAR

GİRESUN	29.513	22	31.224	25	6.855	32	14.098	37	12.734	22
GUMUŞHANE	148	2	-	-	2.465	3	214	3	1.298	4
HAKKARİ	474	16	351	7	2.372	14	5.911	15	1.329	12
HATAY (ANTAKYA)	200.016	207	434.545	233	485.943	241	656.423	345	1.091.555	417
İĞDIR	620	13	1.669	12	1.741	14	5.559	19	2.976	13
İSPARTA	29.687	60	38.552	51	39.155	66	50.674	73	45.758	78
İÇEL (MERSİN)	157.086	338	163.527	393	272.830	468	332.150	511	406.237	555
İSTANBUL	22.317.255	22.719	28.928.792	23.657	41.401.973	26.260	60.816.541	28.485	70.136.135	30.336
İZMİR	1.715.470	2.662	2.288.330	2.793	3.306.953	3.056	4.693.704	3.420	4.986.251	3.624
K.MARAŞ	132.576	113	201.323	138	264.684	138	333.756	150	356.717	172
KARABUK	24.342	15	18.720	19	24.673	26	61.740	19	118.664	21
KARAMAN	7.411	26	15.565	27	20.844	29	21.081	39	23.905	34
KARS	993	4	556	9	1.342	4	1.117	5	783	6
KASTAMONU	12.918	9	22.993	12	19.587	18	29.040	18	68.040	19
KAYSERİ	254.967	260	408.115	306	494.161	366	818.622	407	913.418	403
KIRIKKALE	54.776	17	5.836	20	1000	16	2.525	16	3.161	18
KIRKLARELİ	16.552	28	35.519	48	48.445	47	64.166	52	89.157	66
KİRSEHIR	6.790	17	8.709	21	8.636	17	14.331	37	33.741	21
KILIS	2.699	23	3.979	21	5.757	32	9.509	43	11.434	46
KOCAELİ (İZMİT)	5.620.616	605	5.474.272	669	6.604.648	734	8.944.745	805	12.549.085	881
KONYA	89.715	332	161.564	432	244.921	506	377.698	643	427.021	649
KÜTAHYA	12.547	32	32.189	38	31.530	32	54.856	38	65.235	48
MALATYA	14.376	38	22.381	61	36.898	78	29.824	78	28.136	81
MANİSA	144.820	152	221.231	162	268.180	199	352.571	241	425.033	249
MARDİN	15.875	107	10.663	74	23.170	94	36.327	111	30.340	87
MUĞLA	17.319	157	19.116	169	21.218	181	36.597	195	38.280	232
MUŞ	240	4	728	6	30	1	530	5	534	7
NEVŞEHİR	2.793	32	4.520	41	3.729	29	3.937	40	6.926	31
NİĞDE	17.925	19	11.905	18	19.334	17	32.320	26	29.191	23
ORDU	24.886	42	32.194	45	75.737	49	64.577	52	50.800	62
OSMANIYE	283	5	1.176	8	1.653	7	3.557	18	5.802	25
RİZE	8.799	30	12.548	28	15.784	31	14.908	36	18.028	36
SAKARYA (ADAPAZARI)	348.135	163	527.905	167	751.905	205	1.193.818	234	1.555.407	261
SAMSUN	62.260	139	89.440	139	161.388	150	265.659	213	263.925	219
SIIRT	476	6	1.436	8	1.190	7	2.675	6	3.088	8
SINOP	133	5	341	5	1.829	7	2.361	13	2.898	17
SİVAS	7.075	24	5.986	14	5.703	28	10.594	36	52.524	51
ŞURFA	7.457	168	64.002	161	84.134	188	99.813	222	114.511	209
ŞİRNAK	38.539	46	1.924	18	10.239	30	13.119	39	10.819	31
TEKİRDAĞ	200.253	197	248.963	201	338.146	227	348.860	247	380.474	260
TOKAT	4.845	25	5.589	27	6.009	36	12.766	41	15.439	36
TRABZON	24.507	95	29.855	93	48.850	114	78.337	137	100.496	152
TUNCELİ	33	1	24	1	-	-	471	2	192	2
UŞAK	33.677	146	47.541	170	64.503	185	73.864	170	75.727	151
VAN	1.397	18	12.022	42	15.471	32	11.174	41	6.607	34
YALOVA	3.122	35	3.650	39	7.019	42	12.504	51	14.271	63
YOZGAT	8.857	35	5.145	32	5.147	21	11.182	44	4.686	28
ZONGULDAK	320.236	47	445.767	61	662.136	64	935.916	60	1.441.075	76
BİLİNMEYEN	-	-	124.640	-	72.934	-	79.311	-	49.002	-
TOPLAM	41.399.083	37.071	51.553.797	39.042	69.339.692	43.330	97.539.766	48.059	116.774.151	51.287
İLLER	2006 Yılı İthalatçı (Milyon\$)	2006 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2007 Yılı İthalatçı (Milyon\$)	2007 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2008 Yılı İthalatçı (Milyon\$)	2008 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2009 Yılı İthalatçı (Milyon\$)	2009 Yılı İthalatçı Firma Sayısı	2010 Yılı (10 Aylık) İthalatçı (Milyon\$)	2010 Yılı (10 Aylık) İthalatçı Firma Sayısı
ADANA	1.441.273	757	1.918.628	898	2.151.647	921	1.692.782	873	1.735.908	881
ADYAMAN	45.313	24	51.658	29	36.292	29	33.336	36	60.546	37
AFYON	31.456	98	32.439	133	34.370	106	40.512	110	60.632	116
AĞRI	40.610	84	56.590	82	77.074	83	45.227	66	44.879	83
AKSARAY	29.114	53	49.899	46	48.062	50	31.484	39	42.412	42
AMASYA	11.861	25	13.197	38	27.669	35	13.072	32	20.295	35
ANKARA	14.004.359	5.059	16.821.299	5.495	23.287.500	5.511	16.488.692	5.408	14.742.997	5.340
ANTALYA	412.235	840	462.535	885	616.693	924	460.570	848	678.887	849
ARDAHAN	19	4	161	2	-	1	3	1	358	-
ARTVİN	48.589	45	50.934	36	55.968	56	48.558	52	52.819	20
AYDIN	181.953	189	130.095	190	151.165	187	127.631	190	175.156	184
BALIKESİR	173.359	213	298.898	227	469.781	200	309.159	183	291.996	217
BARTIN	15.989	28	16.692	24	8.143	15	8.950	21	7.547	22
BATMAN	11.515	30	8.618	32	18.972	39	15.590	47	23.043	43
BAYBURT	2.841	4	2.311	3	1.129	4	894	3	1.620	2
BİLECİK	71.203	38	48.944	37	63.148	41	47.404	37	115.503	38
BİNGÖL	27	1	243	4	358	4	345	2	1.002	4
BITLİS	782	7	1.008	6	1.083	5	1.451	7	966	7
BOLU	69.828	63	91.208	88	137.935	83	99.518	76	87.071	87
BURDUR	8.092	24	56.586	34	44.980	32	22.413	34	21.191	31
BURSA	6.192.742	2.267	7.645.632	2.563	8.828.726	2.489	7.080.296	2.348	8.003.870	2.397
ÇANAKKALE	29.692	46	39.157	58	38.371	55	22.268	54	51.467	40
ÇANKIRI	3.912	17	5.628	18	7.403	15	8.194	16	5.000	13
CORUM	29.716	94	35.964	127	72.155	87	68.051	79	49.186	84
DENİZLİ	1.012.591	545	1.376.425	578	1.634.676	523	1.146.484	505	1.368.342	490
DİYARBAKIR	18.312	71	36.035	91	32.689	88	23.810	80	29.100	95
DÜZCE	62.541	104	58.349	120	67.120	97	49.604	96	64.843	104
EDİRNE	50.738	100	57.005	86	170.531	75	83.882	74	176.575	82
ELAZIĞ	88.895	39	23.032	35	29.864	56	37.191	50	60.955	38
ERZİNCAN	2.307	15	4.960	16	2.708	10	1.322	12	4.750	13

ERZURUM	15.538	25	35.442	31	34.069	35	57.308	27	24.344	30
ESKİŞEHİR	325.580	244	388.425	250	511.848	261	413.332	235	500.819	241
GAZİANTEP	1.846.300	817	2.269.084	906	2.793.357	889	2.128.417	852	2.698.734	906
GİRESUN	10.622	34	8.587	27	19.485	28	6.435	29	4.794	26
GÜMÜŞHANE	413	2	1.457	5	131	1	11	1	25	1
HAKKARİ	395	12	5.631	8	8.766	7	8.587	24	16.480	33
HATAY (ANTAKYA)	1.714.385	300	2.485.294	285	3.344.522	282	2.718.461	252	2.498.267	248
İĞDIR	3.086	9	3.081	13	2.098	12	2.485	17	4.398	11
İSPARTA	44.290	76	53.428	88	43.123	81	32.411	89	48.029	75
İÇEL (MERSİN)	465.610	548	733.383	622	956.589	607	689.729	571	846.005	568
İSTANBUL	81.264.152	31.886	98.977.139	34.715	111.310.505	34.021	78.756.263	32.240	78.130.382	32.023
İZMİR	5.459.051	3.892	7.033.574	4.251	8.313.179	4.217	6.268.049	4.062	6.756.445	3.929
K.MARAS	435.827	176	812.307	205	531.429	210	545.686	193	640.213	199
KARABÜK	189.361	22	143.695	28	270.110	19	214.035	22	276.576	20
KARAMAN	41.911	22	60.251	39	49.377	39	43.297	41	74.891	30
KARS	1.082	7	486	7	686	3	857	4	407	2
KASTAMONU	60.764	21	55.744	28	77.911	30	38.277	29	26.858	30
KAYSERİ	1.095.115	447	1.291.328	479	1.387.750	492	1.001.632	483	1.153.168	474
KIRIKKALE	2.453	16	3.081	17	4.121	13	2.376	24	11.106	17
KIRKLARELİ	67.619	72	99.581	66	153.842	55	61.520	63	84.824	62
KIRSEHİR	34.343	20	47.745	26	99.672	14	86.005	21	123.696	25
KİLİS	15.807	42	35.009	62	34.403	43	25.840	36	44.959	29
KOCAELİ (İZMİT)	16.060.025	957	18.956.858	1.069	25.773.679	1.058	14.347.519	1.054	18.128.969	1.070
KONYA	555.829	742	695.625	847	775.418	808	583.483	746	635.679	827
KÜTAHYA	68.053	52	78.943	50	91.086	49	81.493	54	98.748	55
MALATYA	44.342	95	56.828	102	55.721	99	47.058	87	77.929	103
MANİSA	519.594	271	695.887	288	844.642	282	598.545	268	2.413.217	275
MARDİN	54.329	80	71.182	114	69.202	106	59.619	107	70.635	100
MUĞLA	73.464	228	94.298	268	118.423	264	141.726	255	87.878	222
MUŞ	184	3	654	4	144	2	3.342	4	513	8
NEVSEHİR	11.787	44	34.955	68	56.461	37	14.107	41	17.089	50
NİĞDE	32.357	28	43.359	30	32.150	36	15.445	31	30.788	39
ORDU	91.015	66	88.716	52	106.190	66	69.031	50	59.131	49
OSMANIYE	10.119	23	35.776	47	47.647	45	28.154	29	220.675	33
RİZE	12.467	34	14.974	37	35.759	37	16.161	29	10.050	29
SAKARYA (ADAPAZARI)	1.930.986	257	2.018.569	280	1.708.866	281	908.949	249	784.871	255
SAMSUN	346.857	202	521.955	207	784.032	218	479.458	194	470.830	192
ŞİRT	3.261	6	9.146	10	14.277	11	14.588	9	31.494	9
SİNOP	2.882	12	1.918	9	4.857	13	4.129	11	4.894	10
SİVAS	77.293	47	51.451	49	37.985	52	86.692	43	76.226	50
SİRİNAK	15.332	24	95.469	26	17.975	21	7.214	22	7.822	27
ŞURFA	149.177	207	194.932	286	225.761	233	195.541	217	200.404	220
TEKİRDAĞ	421.856	263	494.426	312	612.105	320	473.826	307	483.280	323
TOKAT	14.138	37	19.416	44	18.347	33	14.024	31	14.387	32
TRABZON	74.454	124	95.284	147	114.028	148	81.169	161	76.972	135
TUNCELİ	504	1	163	2	18	1	-	1	29	2
UŞAK	67.147	162	80.808	182	80.668	169	85.611	165	107.502	193
VAN	10.372	43	13.042	48	5.498	38	12.715	65	19.006	140
YALOVA	20.793	76	20.259	80	39.127	89	37.305	84	393.126	78
YOZGAT	5.993	23	15.533	25	18.944	22	14.041	25	14.464	27
ZONGULDAK	1.680.897	84	1.600.043	79	2.191.787	67	1.391.055	67	1.306.594	61
BİLİNMEYEN	35.098	-	24.362	1	19.593	-	6.716	1	33.604	-
TOPLAM	139.576.174	53.765	170.062.715	58.902	201.963.574	57.785	140.928.421	55.101	147.821.140	54.987

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>, <http://www.dpt.gov.tr>, <http://www.tcmb.gov.tr>, <http://www.dtm.gov.tr> verileri ile tarafımızdan hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 25.12.2010)

Türkiye'nin ithalatında, ön plana çıkan iller sırasıyla; İstanbul, Ankara, Kocaeli, Bursa ve İzmir'dir. Söz konusu illerin, 2009 yılı itibarıyla ithalat değerlerinin toplam ithalat değeri içindeki payları; %55,9, %11,7, %10,2, %5 ve %4,4'tür. Söz konusu illere ait ithalat toplamı, Türkiye genelindeki ithalatın yaklaşık %87,2'sini oluşturmaktadır.

2002 yılı sonrasında ekonomide; döviz kurlarının hemen hemen sabit kalması, Çin tarafından yapılan ve tüm dünyada da tepkiyle karşılanan haksız rekabet politikaları gibi faktörlere karşın, ihracatta yüksek bir artış sağlayan Türk firmaları, artık il bazında da birbirleriyle yarışmaya başlamışlardır. Örneğin, iller bazında dış ticarete, geniş bir perspektifle bakılırsa; 2005 yılında Türkiye'de ihracatı 1 Milyar Dolar'ı geçen illerin sayısı sekiz iken (İstanbul 41.765 milyar\$, Bursa 5.588 milyar\$, İzmir 4.651 milyar\$, Kocaeli 3.320 milyar\$, Sakarya 2.713 milyar\$,

Ankara 2.666 milyar\$, Gaziantep 1.624 milyar\$ ve Denizli 1.413 milyar\$), 2009 yılı sonunda ihracatı 1 Milyar Dolar'ı geçen il sayısı 11'e yükselmiştir (İstanbul 55.539 milyar\$, Bursa 9.056 milyar\$, İzmir 6.118 milyar\$, Ankara 4.911 milyar\$, Kocaeli 4.577 milyar\$, Gaziantep 2.952 milyar\$, Sakarya 1.722 milyar\$, Denizli 1.587 milyar\$, Hatay 1.417 milyar\$, Adana 1.135 milyar\$ ve İçel 1.048 milyar\$). Türkiye'nin 2008 yılında 132 milyar\$ düzeyinde gerçekleşen ihracat değeri, dünyada yaşanan küresel ekonomik kriz neticesinde 2009 yılında ciddi bir gerileme göstererek 102 milyar\$ düzeyine gerilemiştir. Ancak, 2010 yılında ihracat değerindeki bu gerileme telafi edilerek, 2008 yılında gerçekleşen ihracat değeri olan 130 milyar\$ seviyesine tekrar ulaşılmıştır. Bu bağlamda, ihracat artışını doğru sektörlerle sağlamak için sektörel temelde de bazı çalışmaların yapılması önem kazanmaktadır.

Türkiye'nin ihracatında ilk sıralarda yer alan illerin ihraç ettikleri ürünlere kısaca değinilecek olursa; Marmara Bölgesinin ve Türkiye'nin ihracat rekortmeni olan İstanbul; 2009 yılında 55.539 Milyar Dolar ihracat gerçekleştirmiştir. İstanbul'un ihracatını yaptığı ürünler arasında en önemli payı, dizel ve yarı dizel araçlar almaktadır. Bunların yanı sıra, pamuk esaslı tekstil ürünleri, demir-çelik sanayi ürünleri ve televizyon ihracatı da önemli bir yer tutmaktadır. Marmara Bölgesi'nin önemli illerinden olan Bursa, en önemli ihracat ürünü olarak otomotiv sanayisini kullanmaktadır. Söz konusu şehirde bulunan Tofaş ve Oyak-Renault otomobil fabrikaları, Türkiye'de kullanılmakta olan otomobillerin büyük bir çoğunluğunu oluşturmasının yanı sıra, ihracatta da önemli bir yere sahiptir. Tofaş fabrikasında üretilen İtalyan "Fiat lisanslı" araçlar buradan dünyanın dört bir yanına ihraç edilmektedir. Oyak-Renault fabrikası ise, bazı modellerini Bursa fabrikasında üreterek buradan ihracatı sağlamaktadır.

Ege Bölgesi'nin en önemli sanayi kenti ve sahip olduğu limanla da en önemli dış ticaretçisi konumunda bulunan İzmir'in, en önemli ihracat ürünleri arasında; demir-çelik, tekstil, tütün, çekirdeksiz kuru üzüm ve otomotiv yan sanayi ürünleri gelmektedir. İç Anadolu Bölgesi'nde en önemli ihracatçı konumunda bulunan Ankara, yoğun siyaset ilişkileri yüzünden bu özelliğini pek fazla belli etmemektedir. Ancak Ankara'nın 2009 yılında ihraç ettiği ürünlerin tutarı, 5 Milyar Dolar'a yaklaşmıştır. Ankara'nın ihracat kalemlerinden en önemlileri ise; otobüs, traktör, demir-çelik eşyalar ve boraks'tır. Son yıllarda Adapazarı, otomotiv sektöründe Bursa'ya rakip olmaya başlamıştır. Bu sektörde de yaklaşık 1,5 Milyar Dolar'lık bir ihracat yapmıştır. Kocaeli'nin ise, 4,5 Milyar Dolar'lık ihracatı'nın önemli bir kısmı, petrol ürünleri ile yan sanayi ürünlerinden oluşmaktadır. Güney Doğu Anadolu Bölgesinin sanayi devi Gaziantep'in, yaklaşık 3 milyar dolar düzeyindeki ihracatında, petro-kimya ürünleri, tekstil ve konfeksiyon gibi ürünler ilk sıralarda yer almaktadır. Ege bölgesinin İzmir'den sonra ikinci büyük ihracatçısı durumundaki Denizli, 1,5 Milyar Dolar'ı aşan ihracatıyla Türkiye'nin önde gelen şehirleri arasındadır. Denizli'nin ihraç ürünleri arasında; havlu, pamuklu tekstil ürünleri ve işlenmiş traverten bulunmaktadır. Akdeniz bölgesinin sanayi devi Adana, yaklaşık 1 Milyar Dolar'lık ihracatını daha çok tekstil, otobüs, lastik ve bazı petrokimya ürünlerinden sağlamaktadır.

Ayrıca, Türkiye genelinde 2003 yılında 35 bin civarında ihracatçı firma bulunmaktayken, 2005 yılında bu rakam 42 bini aşmış, 2009 yılında ise, 50 bine

yaklaşmıştır. Çalışmada belirtilen diğer önemli bir nokta da, Türkiye'deki 81 il içerisinde Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Tunceli ve Muş'un, 2003 ve 2004 yıllarında hiç ihracat yapamamış olmasıdır. Aynı şekilde bu illerde ihracatçı firma da kurulmamıştır.

Tablo-6: Türkiye'deki İllerde İhracatın İthalatı Karşılama Oranları (%)

İLLER	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ADANA	79.7	74.5	66.9	72.6	69.9	66.5	60.8	60.6	67.1	62.5
ADYAMAN	42.8	44.3	40.0	87.2	89.5	53.7	56.8	162.9	174.3	94.5
AFYON	249.9	316.9	381.4	315.9	553.8	475.0	597.1	692.0	515.0	293.2
AĞRI	27.5	37.9	75.1	142.9	68.1	64.3	49.7	65.8	98.0	138.7
AKSARAY	163.8	142.9	113.4	110.1	82.9	80.4	86.5	144.1	179.8	113.8
AMASYA	37.3	32.4	82.2	111.3	177.5	75.4	168.5	94.2	165.5	202.2
ANKARA	29.8	23.4	29.5	30.6	25.9	25.7	25.2	23.0	29.8	31.6
ANTALYA	177.9	151.2	201.3	115.1	103.5	106.0	140.7	117.5	142.3	102.4
ARDAHAN	230.9	100.0	988.9	154.5	584.3	884.2	0.0	-	62733.3	779.6
ARTVİN	15.9	32.0	27.5	23.1	51.5	56.5	118.5	163.7	113.2	95.8
AYDIN	259.0	295.9	304.3	336.1	237.4	193.3	357.8	362.4	332.6	258.8
BALIKESİR	86.2	94.6	100.7	108.0	128.4	131.6	105.9	73.7	118.0	106.2
BARTIN	54.3	18.9	76.2	42.8	26.0	18.2	24.3	118.3	163.8	173.8
BATMAN	3.0	8.4	84.3	248.6	636.8	156.2	472.6	67.1	103.9	68.5
BAYBURT	61.2	43.4	22.1	94.6	78.1	21.5	48.4	23.6	19.8	37.4
BİLECİK	40.5	42.4	56.2	77.0	71.3	63.2	111.6	76.4	69.0	33.1
BİNGÖL	11.4	29.8	149.5	5400.0	317.1	1300.0	391.4	185.8	428.4	546.0
BITLİS	77.7	12.2	683.6	247.2	377.0	241.3	613.4	492.8	206.8	347.8
BOLU	29.1	26.4	24.5	22.8	33.2	36.0	37.1	34.1	46.0	49.8
BURDUR	237.0	435.3	264.7	260.2	715.9	663.9	160.3	421.4	720.8	765.2
BURSA	140.9	134.0	128.3	110.8	109.5	118.7	118.7	125.9	127.9	110.1
ÇANAKKALE	391.9	508.5	273.6	190.1	208.9	345.5	247.7	408.2	386.1	212.0
ÇANKIRI	59.6	27.7	32.8	40.1	92.0	110.3	107.9	191.2	223.4	363.1
ÇORUM	261.4	257.0	164.6	110.0	245.1	206.6	224.0	155.7	145.5	193.5
DENİZLİ	249.0	213.1	181.9	244.3	196.1	161.5	146.0	134.4	138.5	126.4
DIYARBAKIR	58.9	92.9	95.3	319.2	350.8	365.2	232.3	281.7	484.6	457.6
DÜZCE	122.4	329.7	162.0	135.4	66.0	59.6	93.7	134.5	129.7	83.9
EDİRNE	44.7	46.0	41.7	38.8	31.0	82.0	164.6	60.7	111.2	37.3
ELAZIĞ	74.5	211.6	192.2	98.4	75.2	76.8	251.5	151.6	80.7	53.6
ERZİNCAN	82.1	43.4	4.6	2.6	19.7	25.3	23.7	208.5	738.2	17.3
ERZURUM	157.5	94.3	104.4	220.5	203.6	132.2	76.7	100.1	42.5	140.9
ESKİŞEHİR	107.5	109.9	85.1	78.9	102.3	108.1	130.6	119.4	135.0	102.4
GAZİANTEP	136.1	94.1	86.6	97.2	98.0	100.6	107.9	115.9	138.7	103.8
GİRESUN	191.2	207.1	890.8	490.2	920.6	968.6	1169.8	581.2	1581.1	2295.3
GÜMÜŞHANE	6.8	-	9.4	55.6	3.2	2.2	9.6	6.1	1018.2	1360.0
HAKKARİ	827.6	1381.8	334.1	294.2	3216.9	17082.0	3178.2	2320.0	4647.9	1452.8
HATAY (ANTAKYA)	176.7	80.4	95.1	99.8	68.3	54.5	48.3	52.7	52.2	52.8
İĞDIR	3386.8	1288.5	1533.0	640.9	1390.8	1766.0	2226.0	4122.8	3204.9	1939.4
İSPARTA	156.2	149.3	178.8	156.2	177.8	186.5	175.3	204.1	230.4	217.1
İÇEL (MERSİN)	235.3	195.7	182.3	152.7	152.8	166.5	121.7	112.5	152.0	110.0
İSTANBUL	80.0	72.5	66.7	60.6	59.5	57.9	60.3	66.0	70.5	55.8
İZMİR	159.8	121.4	105.0	87.6	93.2	99.8	91.4	94.1	97.6	80.5
KARAAĞAÇ	97.9	54.8	52.4	61.7	64.2	65.7	40.1	71.4	78.9	67.0
KARABÜK	41.1	52.1	63.3	21.1	7.7	7.3	12.2	11.2	27.1	62.5
KARAMAN	458.5	231.9	238.3	274.5	263.7	213.6	210.2	320.8	336.5	179.7
KARS	160.1	145.1	175.7	293.4	344.1	179.8	11803.1	50.1	27.5	27.5
KASTAMONU	125.8	87.8	96.8	99.4	79.2	97.7	205.4	334.3	216.1	20.0
KAYSERİ	125.2	86.1	94.1	78.1	77.0	68.6	75.7	80.9	96.3	81.2
KIRIKKALE	2.1	22.7	172.6	88.2	66.3	71.7	92.6	220.1	255.1	198.8
KIRKLARELİ	145.8	91.1	79.2	68.3	43.7	45.6	36.0	41.9	111.5	90.1
KİRSEHİR	192.8	174.7	156.0	114.1	69.7	131.7	174.9	103.6	129.8	93.9
KİLİS	152.2	62.5	48.9	33.7	39.3	50.4	36.7	69.5	63.7	42.1
KOCAELİ (İZMİT)	15.9	23.2	24.1	24.5	26.5	30.7	30.9	32.9	31.9	41.4
KONYA	119.9	80.4	73.1	73.0	98.4	88.8	99.8	112.4	126.1	126.0
KÜTAHYA	302.5	132.4	192.4	154.9	141.8	132.0	113.0	125.6	124.9	95.5
MALATYA	384.6	320.0	243.2	426.2	432.3	341.5	317.8	458.7	470.0	269.5
MANİSA	170.6	141.0	153.7	149.3	133.8	126.2	124.7	120.6	152.4	112.5
MARDİN	380.7	219.5	169.5	201.9	565.0	352.1	446.0	627.5	922.5	628.9
MUĞLA	142.9	207.3	275.9	218.1	250.2	167.3	203.9	198.4	136.6	204.8
MUŞ	15.4	9.6	0.0	0.0	7.7	1430.4	167.3	339.6	198.7	2497.5
NEVŞEHİR	218.3	166.8	235.6	267.8	185.2	161.5	45.0	31.0	146.7	255.1
NİĞDE	135.8	162.6	131.8	89.7	94.4	113.0	94.1	141.6	235.2	121.4
ORDU	573.7	343.2	156.7	416.6	695.4	308.3	322.9	298.1	297.2	479.4
OSMANIYE	51.9	59.4	67.2	25.0	26.5	13.0	7.7	14.3	34.6	15.7
RİZE	776.5	712.3	606.6	846.5	882.9	2195.0	2483.9	965.2	1607.6	2653.9
SAKARYA (ADAPAZARI)	42.5	81.1	112.1	175.3	174.4	154.4	174.5	170.5	189.5	176.8
SAMSUN	61.5	42.2	34.5	41.0	45.0	45.6	41.8	58.6	63.4	47.8
SİRT	73.7	25.1	55.8	92.1	187.3	31.0	43.8	6.4	6.3	23.5
SINOP	1476.7	1093.5	197.3	353.9	389.7	426.4	933.2	338.6	487.5	391.1
SIVAS	72.3	141.4	169.2	121.4	37.0	28.1	68.6	115.0	43.1	60.9
ŞURFA	284.3	10.9	12.1	14.7	28.3	299.5	90.5	820.3	1786.7	1841.8
ŞİRİNAK	25.7	1100.4	394.3	809.0	2317.6	141.0	136.0	169.6	310.6	246.9
TEKİRDAĞ	119.4	120.0	102.7	104.7	97.1	104.7	106.9	94.4	102.0	91.2

TOKAT	72.5	102.8	110.9	56.1	53.2	77.7	84.9	115.3	154.9	135.6
TRABZON	842.2	784.6	675.2	715.0	961.1	978.7	936.9	798.9	1005.1	1062.6
TUNCELİ	0.0	0.0	-	0.0	44.3	3.6	41.1	333.3	-	137.9
UŞAK	137.7	99.5	95.7	112.6	124.9	165.7	142.7	144.7	113.2	86.1
VAN	124.7	11.9	18.4	66.8	203.0	147.6	103.3	237.8	136.4	72.9
YALOVA	293.7	445.2	285.5	198.3	174.7	102.3	112.5	109.2	90.1	10.1
YOZGAT	106.4	119.7	176.1	107.4	180.0	149.4	142.4	49.3	66.7	36.7
ZONGULDAK	9.5	7.2	8.1	9.6	8.1	9.9	14.1	22.2	31.5	16.2
BİLİNMEYEN	-	8.8	5.5	5.7	6.6	15.4	39.3	7.1	8.3	-
TOPLAM	75.7	69.9	68.1	64.7	62.9	61.3	63.1	65.4	72.5	62.7

Kaynak:<http://www.tuik.gov.tr>, <http://www.dpt.gov.tr>, <http://www.tcmb.gov.tr>, <http://www.dtm.gov.tr> verileri ile tarafımızdan hazırlanmıştır.(Erişim Tarihi: 25.12.2010)

Tablo-6'da, Türkiye'de illere ait ihracatın ithalatı karşılama oranları hesaplanmıştır. Ancak tablo ile ilgili olarak öncelikle şunu belirtmek gerekmektedir: Türkiye'de bazı illerin ithalat hacimlerinin çok düşük olması nedeniyle, söz konusu illere ait olmak üzere, ihracatın ithalatı karşılama oranları çok yüksek çıkmaktadır. Çalışmada dikkat edilmesi gereken nokta, Türkiye'nin ihracatında ön plana çıkan illere ait olmak üzere, ihracatın ithalatı karşılama oranları olacaktır.

Türkiye'nin ihracatında ön plana çıkan illere ait olmak üzere, ihracatın ithalatı karşılama oranları 2010 yılına ait % olarak; İstanbul 55,8, Bursa 110,1, İzmir 80,5, Ankara 31,6, Kocaeli 41,4, Gaziantep 103,8, Sakarya 176,8, Denizli 126,4, Hatay 52,8, Adana 62,5, İçel 110,0'dır.

Söz konusu hesaplamalar sonucunda, en ihracatçı illerden İstanbul, Ankara ve Kocaeli'nin ihracatta aşırı ithalata bağımlılığı dikkat çekicidir.

Türkiye'nin dış ticaret hacminde ilk sıraları alan illere ait ihracatın ithalatı karşılama oranlarını inceleyerek, söz konusu illerin net ihracatçı mı, yoksa net ithalatçı mı oldukları, aşağıdaki tablo yardımı ile incelenebilmektedir.

Tablo-7: Türkiye'nin Dış Ticaret Hacmi'nde İlk 10 Sıradaki İllerde İhracatın İthalatı Karşılama Oranları

İller	İhracat Sıralaması	İthalat Sıralaması	2009 Yılı İhracatının İthalatı Karşılama Oranı	2010 Yılı İhracatının İthalatı Karşılama Oranı
İstanbul	1	1	70.5	55.8
Bursa	2	4	127.9	110.1
İzmir	3	5	97.6	80.5
Ankara	4	2	29.8	31.6
Kocaeli	5	3	31.9	41.4
Gaziantep	6	7	138.7	103.8
Sakarya	7	10	189.5	176.8
Denizli	8	9	138.5	126.4
Hatay	9	6	52.2	52.8
Adana	10	8	67.1	62.5

Kaynak:<http://www.tuik.gov.tr>, <http://www.dpt.gov.tr>, <http://www.tcmb.gov.tr>, <http://www.dtm.gov.tr> verilerinden yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.(Erişim Tarihi: 25.12.2010)

Türkiye'nin dış ticaret hacminde ilk on sırayı oluşturan illerin, gerçekleştirdikleri ihracatlarının ithalatlarını karşılama oranlarına bakıldığında, dikkat çekici bir sonuçla karşılaşılmaktadır. Sırasıyla, Ankara, Kocaeli, Hatay, Adana, İstanbul ve İzmir, net ithalatçı illeri oluştururken; Sakarya, Denizli, Bursa ve Gaziantep ise, net ihracatçı illeri oluşturmaktadır. Bu da, çalışmada ulaşılan önemli bir sonuçtur.

1.3. Türkiye’de İllerin Bölgesel ve Ekonomik Göstergelerle Analizi

Türkiye’de dış ticarete ilişkin iller bazındaki değerlendirmeleri sonuçlandırmadan, illerin 2009 yılına ilişkin Kamu Yatırımları ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla paylarını da incelemek gerekmektedir.

Tablo-8’de, 2009 yılında tüm illere ait olmak üzere, gayri safi yurtiçi hasıla payları ile kamu yatırımlarının payları verilmiştir. Tabloda dikkat çeken önemli nokta, yukarıda tablo-7’de verilen ve Türkiye’nin dış ticaretinde ön plana çıkan illere ait gayri safi yurtiçi hasıla ile kamu yatırımları paylarının yüksek olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, söz konusu illerin dış ticaret hacimlerinin fazla olması, gayri safi yurtiçi hasıla ile kamu yatırımları paylarının da fazla olmasını beraberinde getirmiştir. Örneğin İstanbul’un, GSYİH’den aldığı pay %21,30 ve kamu yatırımlarının payı %19,61’dir.

Tablo-8: Türkiye’deki İllerin 2009 Yılına İlişkin GSYİH ve Kamu Yatırımları Payı (%)

İLLER	GSYİH Payı (%)	Kamu Yatırımları Payı(%)
ADANA	3,00	1,69
ADİYAMAN	0,40	0,52
AFYON	0,70	0,51
AĞRI	0,20	0,44
AKSARAY	0,30	0,39
AMASYA	0,40	0,22
ANKARA	7,60	7,80
ANTALYA	2,60	2,19
ARDAHAN	0,10	0,32
ARTVİN	0,30	3,18
AYDIN	1,30	0,73
BALIKESİR	1,50	1,14
BARTIN	0,10	0,24
BATMAN	0,40	0,61
BAYBURT	0,10	0,02
BİLECİK	0,30	0,10
BİNGÖL	0,10	0,51
BİTLİS	0,20	0,36
BOLU	0,80	0,43
BURDUR	0,30	0,12
BURSA	3,60	3,63
ÇANAKKALE	0,70	0,79
ÇANKIRI	0,20	0,14
ÇORUM	0,70	0,79
DENİZLİ	1,20	0,64
DIYARBAKIR	1,20	1,05
DÜZCE	0,20	1,11
EDİRNE	0,70	0,33

ELAZIĞ	0,70	0,43
ERZİNCAN	0,20	0,21
ERZURUM	0,70	1,46
ESKİŞEHİR	1,20	1,94
GAZİANTEP	1,40	0,95
GİRESUN	0,50	0,31
GÜMÜŞHANE	0,10	0,21
HAKKARİ	0,10	0,46
HATAY (ANTAKYA)	1,50	0,55
IĞDIR	0,10	0,08
ISPARTA	0,50	0,42
İÇEL (MERSİN)	2,80	1,67
İSTANBUL	21,30	19,61
İZMİR	7,50	4,22
KAHRAMANMARAŞ	1,10	2,75
KARABÜK	0,20	0,25
KARAMAN	0,30	2,72
KARS	0,20	0,22
KASTAMONU	0,40	0,96
KAYSERİ	1,30	1,26
KIRIKKALE	0,70	0,61
KIRKLARELİ	0,80	0,23
KIRŞEHİR	0,30	0,28
KİLİS	0,10	0,24
KOCAELİ (İZMİT)	5,10	2,65
KONYA	2,40	2,30
KÜTAHYA	0,80	0,61
MALATYA	0,80	0,36
MANİSA	2,30	0,91
MARDİN	0,50	2,13
MUĞLA	1,60	1,53
MUŞ	0,20	0,61
NEVŞEHİR	0,40	0,08
NİĞDE	0,40	0,12
ORDU	0,80	0,99
OSMANİYE	0,40	0,17
RİZE	0,50	0,60
SAKARYA (ADAPAZARI)	1,10	1,15
SAMSUN	1,40	1,99
SİRT	0,20	0,33
SİNOP	0,20	1,43
SİVAS	0,70	1,47
ŞİRNAK	0,20	0,34
Ş. URFA	1,00	1,37
TEKİRDAĞ	1,10	0,55
TOKAT	0,80	0,70
TRABZON	1,00	1,65
TUNCELİ	0,10	0,14
UŞAK	0,30	0,15
VAN	0,50	0,81
YALOVA	0,40	0,68
YOZGAT	0,40	0,19
ZONGULDAK	1,20	1,97
	100,00	100,00

Kaynak:<http://www.tuik.gov.tr>, <http://www.dpt.gov.tr>, <http://www.tcmb.gov.tr>,
<http://www.dtm.gov.tr> verileri ile tarafımızdan hazırlanmıştır.(Erişim Tarihi: 25.12.2010)

Çalışmada ayrıca, ihracata ilişkin gösterdikleri performansla ilgili olarak iller gruplandırılmıştır. Söz konusu gruplandırmaya bağlı olarak, illere ilişkin genel değerlendirmeler, Tablo-9’da sunulmuştur.

Tablo-9: İhracatta Ön Plana Çıkan İllere Ait Bazı Ekonomik Göstergeler

İhracatta ilk sırada yer alan iller	Kamu Yatırımları Payı (%)	GSYİH Payı (%)
İstanbul	19,61	21,30
Bursa	3,63	3,60
İzmir	4,22	7,50
Kocaeli	2,65	5,10
Sakarya	1,15	1,10
Ankara	7,80	7,60
Denizli	0,64	1,20
Gaziantep	0,95	1,40
Kayseri	1,26	1,30
Antalya	2,19	2,60
Son yıllarda ticaret hacmi artan iller		
Konya	2,30	2,40
Samsun	1,99	1,40
Eskişehir	1,94	1,20
Tekirdağ	0,55	1,10
5084 Sayılı Teşvik Kanunu’ndan yararlanan başlıca iller		
Aksaray	0,39	0,30
Düzce	1,11	0,20
Isparta	0,42	0,50
Karaman	2,72	0,30
Kütahya	0,61	0,80
İçel	1,67	2,80
Edirne	0,33	0,70
Gerek ihracat gerekse istihdam açısından hareketlilik gözlenen diğer iller		
Giresun	0,31	0,50
Kastamonu	0,96	0,40
Bartın	0,24	0,10
Elazığ	0,43	0,70
Çanakkale	0,79	0,70
Kırıkkale	0,61	0,70
Çorum	0,79	0,70

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>, <http://www.dpt.gov.tr>, <http://www.tcmb.gov.tr>, <http://www.dtm.gov.tr> verileri ile tarafımızdan hazırlanmıştır.(Erişim Tarihi: 25.12.2010)

Tablo-9’a göre, Türkiye’nin ihracatının yarısından fazlasını (%54,4) gerçekleştiren İstanbul, toplam kamu yatırımlarının %19,61’ine sahipken, gayri safi yurtiçi hasıla’dan aldığı pay %21,3’tür. Gayri safi yurtiçi hasıladan aldıkları paylar sıralamasında %21,3 payı ile İstanbul’un ardından, %7,6 pay ile Ankara, %7,5 pay ile İzmir, %5,1 ile Kocaeli gelmektedir. 5084 sayılı Teşvik Kanunu’ndan yararlanan iller arasında olan İçel, GSYİH’den %2,8 pay almaktadır.

1.4. Ekonometrik Model

Çalışmada, kullanılan değişkenler; kamu yatırımlarının illere göre payları (KY), gayri safi yurtiçi hasılanın illere göre payı (G), illerin ihracattaki payları (XP)

ve illerin ithalattaki payları (MP)'dir. Ekonometrik çalışma, E-views 5.0 kullanılarak yapılmıştır. 2001-2009 dönemine ait aylık verilerle çalışılmıştır.

$$M_p = -1,984008 + 1,213130 KY + 1,380374 G \quad (\text{Model-1})$$

t*	(-6,804)	(3,441)	(4,350)
e	(0,291)	(0,352)	(0,317)
p	(0,000)	(0,0009)	(0,000)

$$R^2 = 0,88 \quad F = 308,25 \quad DW = 2,34 \quad P = 0,0000$$

Model-1'e ilişkin sonuçlar, Ek Tablo-1'de verilmiştir. Model-1'e göre, modeldeki bağımsız değişkenler; kamu yatırımlarının illere göre payları (KY) ile gayri safi milli hasılanın illere göre paylarına (G)'dir. Model-1'de, illerin ithalattaki payları (MP) ise, modelin bağımlı değişkenidir. Kurulan denklem ile çalışmada, illerin kamu yatırımları ve gayri safi yurtiçi hasıla paylarının, ithalat payları üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Model-1'e göre, illerin ithalattaki payları, kamu yatırımları ve gayri safi yurtiçi hasıla paylarından aynı yönden etkilenmektedir. Diğer bir ifade ile illerin, kamu yatırımları ve gayri safi yurt içi hasıllarında meydana gelen artışlar, ithalat payları üzerinde aynı yönde etkilidir. Kurulan denkleme göre belirlilik katsayısı %88 ile yüksek bir değer olarak, modele esas alınan değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklamada yeterli olduklarını göstermektedir. F testi katsayısı da, modelin güvenilirliğini desteklemektedir. DW testi sonucu da, modelde otokorelasyon bulunmadığını belirtmektedir.

$$X_p = -1.723900 + 1.089220KY + 1.305021G \quad (\text{Model-2})$$

t*	(-5.762)	(3.011)	(4.008)
e	(0.299)	(0.361)	(0.325)
p	(0,000)	(0.0035)	(0.0001)

$$R^2 = 0.86 \quad F = 250.25 \quad DW = 2.15 \quad P = 0,0000$$

Model-2'ye ilişkin sonuçlar, Ek Tablo-2'de verilmiştir. Model-2'ye göre, modeldeki bağımsız değişkenler; kamu yatırımlarının illere göre payları (KY) ile gayri safi milli hasılanın illere göre payları (G)'dir. Model-2'de, illerin ihracattaki payları (XP) ise, modelin bağımlı değişkenidir. Kurulan denklem ile çalışmada, illerin kamu yatırımları ve gayri safi yurtiçi hasıla paylarının, ihracat payları üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Model-2'ye göre, illerin ihracattaki payları, kamu yatırımları ve gayri safi yurtiçi hasıla paylarından aynı yönden etkilenmektedir. Diğer bir ifade ile illerin, kamu yatırımları ve gayri safi yurt içi hasıllarında meydana gelen artışlar, ihracat payları üzerinde aynı yönde etkilidir. Kurulan denkleme göre belirlilik katsayısı %86 ile yüksek bir değer olarak, modele esas alınan değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklamada yeterli olduklarını

* Katsayıların t testi, hata terimini belirten e katsayısı ve olabirliklerini belirten p değerleri sonuçlardır.

göstermektedir. F testi katsayısı da modelin güvenilirliğini desteklemektedir. DW testi sonucu da modelde otokorelasyon bulunmadığını belirtmektedir.

E-Views 5.0 programı ile hesaplanan Granger nedensellik testi'nin sonuçları, Ek Tablo-3'te görülmektedir. Buna göre gayri safi milli hasıla (GSMH) ile illere göre ithalat payları arasında 2005 yılında gerçekleştirilen gözlemler içerisinde; GSMH paylarının, ithalat paylarının Granger nedeni olmadığına dair güçlü bulgular elde edilmiştir. Olabilirlik değeri de, bu ifadeyi doğrulamaktadır. Yani ithalat payları illere göre GSMH paylarının önemli bir Granger nedenidir. Söz konusu değerler, bir gecikme değerleri ile modele konu edilmiştir. Gecikme değeri, Arch LM Testi sonucunda bulunan en uygun değerdir.

Değişkenlerin farklılaştığı diğer Granger nedensellik testi'nin sonuçları Ek Tablo-4'te görülmektedir. Buna göre gayri safi milli hasıla (GSMH) ile illere göre ihracat payları arasında 2005 yılında gerçekleştirilen gözlemler içerisinde; GSMH paylarının, ihracat paylarının Granger nedeni olmadığına dair güçlü bulgular elde edilmiştir. Olabilirlik değeri de, bu durumu doğrulamaktadır. Yani ihracat payları illere göre GSMH paylarının önemli bir Granger nedenidir. Söz konusu değerler, iki gecikme değerleri ile modele konu edilmiştir. Gecikme değeri, Arch LM Testi sonucunda bulunan en uygun değerdir.

Sonuç

1970'lerin sonlarında Türkiye'nin ödemeler bilançosunda meydana gelen tıkanıklık sebebiyle, ülke içine dönük ithal ikameci kalkınma stratejisinden dışa açık ihracata dayalı kalkınma stratejisi yaklaşımına geçiş, Türkiye'nin artık dışa açılacağına göstergesi olmuştur. Bu ortamda kamu ile özel kesim arasındaki işbölümü yeniden tanımlanmış, rekabetçi piyasa koşullarında özel sektörün dinamizmi harekete geçirilmeye çalışılırken, kamu sektörünün teşvik edici, yönlendirici ve temel altyapı hizmetlerini sağlayan destekleyici görevi ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. 1980 yılında kamu ve özel kesimin sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranları sırasıyla %8,7 ve %13,1 olarak gerçekleşmiştir. Uygulanan politikalar sonucunda, 2000 yılına gelindiğinde, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı %5,8'e gerilerken, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı %15,9'a yükselmiştir. Böylece sabit sermaye yatırımlarında kamunun 1980'de %40 olan payı 2009 yılında %19,5'e gerilemiştir. İhracata dayalı büyüme modeli, bir yandan üretimin arttırılacağı anlamını taşımaktadır. Çünkü mevcut üretim ile, hem hane halklarının tüketimi karşılanıp hem de dış aleme mal ve hizmet sağlanması olurlu olmayacaktır. Bu durum, toplam harcamalardan tüketimin yanı sıra tasarrufa da pay ayrılmasını gerektirmektedir. Çünkü ayrılan tasarruflar, faiz mekanizmasıyla yatırımlara yönlendirilebilmektedir. Türkiye'nin pek çok makro ekonomik sorununun temelinde iç tasarrufların yetersizliği gelmektedir. 1980'den sonra bu oranda bir düzelme görülse de, ekonominin ihtiyacını karşılayabilecek seviyeye ulaşamamıştır. İç tasarrufların yetersizliği, ekonominin ihtiyaç duyduğu yatırımların finansmanında dışa bağımlılık yaratmaktadır. Bunun diğer bir adı borçlanmadır.

Dış finansman sağlamanın en kolay yolu, dış borç; en çok tercih edilen yöntem ise, kamu maliyesine ek yük getirmemesinden dolayı doğrudan yabancı yatırımlardır. Bu kalemler, ülke için en faydalı sermaye akımı olma özelliğini de taşımaktadır. Ancak bu imkanlardan yeterli ölçüde faydalanıldığını söylemek mümkün değildir. Bilindiği üzere Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırımları çekmekte karşılaştığı en büyük sorun, ekonomik istikrarsızlıklar yanında önemli oranlara ulaşan kayıt dışı ekonomi, ağır işleyen bürokrasi, yüksek vergi oranlarıdır. Ekonomik istikrarın sağlanması ve ekonomik kırılganlıkların giderilmesi özel sektör kuruluşlarının yabancı firmalarla stratejik ortaklıklar kurmalarının önündeki en büyük sorunu ortadan kaldıracak ve küresel sermaye akımlarının gelişimini sağlayacaktır.

1990'ların başından itibaren gelişmekte olan ekonomilere doğru yoğun bir sermaye akımı gözlenmiştir. Bu yıllarda gelişmekte olan ekonomiler, sürdürülebilmesi mümkün olmayan bir borç kısır döngüsü içine girmişlerdir. Sürekli artmakta olan kamu borçlarını finanse edebilmek amacıyla dışarıdan gelebilecek sıcak para, söz konusu ekonomilerde sürekli bir kaynak olarak algılanmıştır. Bu olanaktan yararlanmak amacıyla gelen yabancı sermaye, döviz kurunu düşürmüştür. Bu yüzden ithalat artışı hız kazanmış, cari açığın sürdürülememesi olgusu ortaya çıkmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi dış ticareti etkileyen önemli faktörlerin başında, yabancı sermayenin etkilediği dövizin fiyatı yani döviz kuru gelmektedir. Bunların dışında dış ticarete konu olan en önemli kesim, sanayi kesimidir. Sanayi kesiminin Türkiye'de karşılaştığı en önemli sorun üretiminin artırılamamasıdır. Bunun sebeplerinden birisi, üretim faktörlerinin etkin kullanılamaması yani eksik istihdam ile üretimin gerçekleştirilmesidir. Bunu önlemenin geçerli yolu verimliliğin artırılmasıdır.

Küreselleşme bağlamında değişen yerel üretim sistemleri ve politikalar; bölgelerin, ekonominin ve ekonomik kalkınmanın odak noktası haline gelmesi yaklaşımlarına hız kazandırmıştır. İktisadi faaliyetlerin sosyal yapılarla birlikteliğini saptayan yaklaşımlar, bölgesel ölçeklerde bulunan etkileşimlerin oluşturduğu esnek ekonomilerin küresel pazarlarda rekabet edebilmekteki yaşamsal önemini vurgulamaktadır. Ekonomik kalkınma kapsamında hızlı değişimler yaşanan günümüzde, bölgeler ekonomik ve politik bağlamda yeniden önem kazanmıştır. Bölgesel kalkınma ajansları adı verilen kuruluşlar, ülkelerin ekonomik açıdan gelişebilmeleri için gerekli kurumların başında gelmektedir. Önümüzdeki çeyrek yüzyılda Türkiye ekonomisinin güçlenmesi için, değişen şartlara uygun, gerekli kamu alt yapısının oluşturulması ve kamu idaresinin yeniden yapılanması, bir zorunluluk haline gelmiştir. Diğer taraftan, Türkiye'nin tam üyeliğe aday olduğu Avrupa Birliği'nce de kabul gördüğü üzere, devlet, kamu hizmetlerini icra etmek yerine, düzenleyici ve denetleyici bir otorite olmalıdır. Bu sayede bölgesel anlamda dış ticaretin artışı verimlilikle beraber sağlanacaktır. Bunun sonucunda da ülkenin dış ticaret gelirlerinin artışı ve küresel anlamda söz sahibi bir ülke olma ortaya çıkacaktır.

Kaynakça

ÇİVİ, Halil - ÇAKIR, Mesut, (2000). “Türkiye’de İmalat Sanayi’nin Dışa Bağlılığı”, **Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1, ss.1-9.

EĞİLMEZ, Mahfi - KUMCU, Ercan, (2005). **Ekonomi Politikası**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

MELEMEN, Mehmet, (2001). **Sektörel Dış Ticaret Şirketleri**, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

SEYİDOĞLU, Halil, (2007). **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, Geliştirilmiş 16.Baskı, Güzem Can Yayınları, İstanbul.

TARI Recep - BOZKURT Hilal, (2006) “Türkiye’de İstikrarsız Büyümenin VAR Modelleri ile Analizi”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Yıl.2006, Sayı:4, s.12-28.

<http://www.igeme.org.tr/tur/bakis/sayi%2028/bakis2840.htm>, (20.02.2007)

<http://www.dtm.gov.tr>, (25.12.2010).

<http://www.dpt.gov.tr>, (25.12.2010).

<http://www.tcmb.gov.tr>, (25.12.2010).

<http://www.tuik.gov.tr>, (25.12.2010).

Ek Tablo-1: Model-1’e İlişkin E - Views 5.0 Bulguları

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
KY	1.213130	0.352459	3.441904	0.0009
G	1.380374	0.317274	4.350730	0.0000
C	-1.984008	0.291554	-6.804940	0.0000
R-squared	0.887691	Mean dependent var		1.218148
Adjusted R-squared	0.884812	S.D. dependent var		6.828660
S.E. of regression	2.317606	Akaike info criterion		4.555280
Sum squared resid	418.9611	Schwarz criterion		4.643963
Log likelihood	-181.4888	F-statistic		308.2577
Durbin-Watson stat	2.347405	Prob(F-statistic)		0.000000

Ek Tablo-2: Model-2’ye İlişkin E - Views 5.0 Bulguları

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
KY	1.089220	0.361636	3.011922	0.0035
G	1.305021	0.325535	4.008845	0.0001
C	-1.723900	0.299146	-5.762746	0.0000

R-squared	0.865172	Mean dependent var	1.232222
Adjusted R-squared	0.861715	S.D. dependent var	6.394625
S.E. of regression	2.377952	Akaike info criterion	4.606690
Sum squared resid	441.0632	Schwarz criterion	4.695373
Log likelihood	-183.5710	F-statistic	250.2571
Durbin-Watson stat	2.151877	Prob(F-statistic)	0.000000

Ek Tablo-3: İllere Göre İthalat Payları ile GSMH'nın İllere Göre Payları Arasındaki Nedensellik Testi

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Probability
G does not Granger Cause MP	108	3.18885	0.07808
MP does not Granger Cause G		0.40242	0.52772

Ek Tablo-4: İllere Göre İhracat Payları ile GSMH'nın İllere Göre Payları Arasındaki Nedensellik Testi

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Probability
G does not Granger Cause XP	108	2.10284	0.12935
XP does not Granger Cause G		0.84473	0.43377